

KRIMINALISTIKA LIETUVOJE 1990-2020: NUO NAUJŲ PARADIGMŲ PAIEŠKOS IKI REALIZUOTŲ MOKSLINIŲ KONCEPCIJŲ IR ATEITIES IŽVALGŲ

Vidmantas Egidijus Kurapka

*Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08300 Vilnius
Telefonas 8 (5) 2174 639
El.paštas: egidijus@mrni.eu*

Henryk Malewski

*Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08300 Vilnius
Telefonas 8 (5) 2174 639
El.paštas: henryk.malewski@gmail.com*

Snieguolė Matulienė

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos
Policijos veiklos katedra
Ateities g. 20, LT-08300 Vilnius
Telefonas 8 (5) 2174 506
El.paštas: m.sniega@mrni.eu*

DOI: 10.13165/PSPO-20-24-16

Anotacija. Kriminalistikos istorija Lietuvoje turėjo savo specifiką, kuri buvo susieta ne tik su mokslo raida, bet ir valstybės kūrimu, tam tikru istoriniu paveldu bei geopolitine situacija. Kalbant apie Lietuvos kriminalistikos istorijos trečiąjį etapą, reikia pastebėti, kad jis prasidėjo po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., kada keičiasi valstybės politiniai ir socialiniai bei ekonominiai vektoriai, jos institucijų sandara ir teisinis reglamentavimas, pradeda formuotis naujos teisėsaugos struktūros, atsiranda ir poreikis naujam kriminalistikos supratimui ir taikomųjų kriminalistikos metodų, būdų ir rekomendacijų diegimo į kovos su nusikalstamumu sritį praktikai. Sąlyginai šį trisdešimt metų apimančią Lietuvos kriminalistikos istorijos etapą autoriai pabandė schematiškai apžvelgti suskirstydami jį dešimtmečiais, turint tikslą parodyti kiekvieno dešimtmečio savitumo išskirtinius bruožus, vertinant teisinio reglamentavimo pokyčius, institucinę raidą, mokslo ir studijų plėtrą, tuo pačiu ir pagrindžiant tokį skirstymą bei pateikti savas išvagas, kaip tai darė kiekvieno kito dešimtmečio pradžioje, dėl tolesnio Lietuvos kriminalistikos vystymo krypčių.

Pagrindinės sąvokos: Lietuvos kriminalistikos istorija, teisinė bazė, kriminalistinės institucijos, studijos, tyrimai, mokslo programos, bendra Europos kriminalistikos erdvė.

IVADAS

Kriminalistikos istorija Lietuvoje turėjo savo specifiką¹, kuri buvo susieta ne tik su valstybės kūrimu, bet ir tam tikru istoriniu paveldu bei geopolitine situacija. Kriminalistikos raidą Lietuvoje galime suskirstyti į tris pagrindinius etapus:

- Nuo Nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. iki 1940 m;
- Sovietinį etapą nuo 1940 iki 1990 m. (su 1941-1944 m. Vokietijos okupacijos periodu);
- Šiuolaikinį etapą nuo 1990 m. iki mūsų dienų.²

Kalbant apie Lietuvos kriminalistikos istorijos trečiąjį etapą, reikia pastebėti, kad jis prasidėjo po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., kada keičiasi teisinis reglamentavimas, pradeda formuotis naujos teisėsaugos struktūros, atsiranda ir poreikis naujam kriminalistikos supratimui ir taikomųjų kriminalistikos metodų, būdų ir rekomendacijų diegimo į kovos su nusikalstamumu sritį praktikai.

Straipsnio pagrindinis tikslas – apžvelgti Lietuvos kriminalistikos istorijos etapą jį suskirstant dešimtmečiais, siekiant parodyti kiekvieno dešimtmečio savitumą, vertinant teisinio reglamentavimo pokyčius, institucinę kriminalistinių įstaigų raidą, mokslo ir studijų plėtrą, tuo pačiu ir pagrindžiant tokį skirstymą, taip pat pateikti išvagas, dėl tolesnių Lietuvos kriminalistikos vystymo krypčių.

¹ Būtina akcentuoti, kad XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, kada formavosi mokslinė kriminalistika, Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, nebuvo. Apie kriminalistikos raidos etapus žr.: Malevski, H. Kriminalistikos mokslo atsiradimo ir formavimosi prielaidos bei raida / P. Ancelis, R. Ažubalytė, L. Belevičius, M. Gušauskienė, G. Juodkaitė-Granskienė, R. Jurgaitis, R. Jurka, H. Malevski, R. Merkevičius, I. Randakevičienė, J. Zajančkauskienė. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus., 2009, p. 399 – 435; Малевский, Г. Периодизация истории становления и развития криминалистики / *Проблемы современного состояния и пути развития органов предварительного следствия*. Материалы Всероссийской научно-практической конференции 28-29 мая 2010 г. Часть 2. Академия Управления МВД России. Москва, 2010, p. 247-255. Kalbant apie kriminalistikos raidos etapus būtina pasakyti, kad po I pasaulinio karo pasaulyje prasidėjo antrasis kriminalistikos raidos etapas, o Lietuvoje anais laikais reikėjo kurti valstybės pamatus ir „įsisavinti“ jau sukurtus ir parengtus kovos su nusikalstamumu metodus, būdus ir priemones. Plačiau apie Lietuvos kriminalistikos formavimąsi žr.: Palskys, E. *Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos /1918-1940/*. Vilnius: LPA, 1995.

² Kurapka, V.E., Malewski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė G., Gorbakov, A.. Kriminalistika Lietuvoje 1918-2018 m.// XIV tarptautinis mokslinis kongresas. Straipsnių rinkinys „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Odesa, 2018, p.26.

PIRMASIS KRIMINALISTIKOS ISTORIJOS DEŠIMTMETIS (1990-2000 m.).

Vienas iš pagrindinių tikslų po Nepriklausomybės atkūrimo buvo poreikis įvertinti viešojo saugumo situaciją, nusikalstamumo būklę ir jo dinamikos tendencijas, nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo proceso aprūpinimą kriminalistikos rekomendacijomis, šiuolaikine technika ir informacinėmis technologijomis. Pirmaeilis dalykas tampa funkcionuojančių Lietuvoje kriminalistikos paradigmų verifikavimas, jų derinimas ir harmonizavimas su vykstančiomis teisėsaugos institucijų reformomis.

Atsiranda poreikis kuo greičiau perorientuoti teisėsaugos pareigūnų rengimą sukuriant pačią rengimo filosofiją, steigiant arba reorganizuojant mokslo ir studijų institucijas, formuojant mokslinį-pedagoginį personalą. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę tam atsirado ir naujos galimybės. Tikslas buvo plėtoti kriminalistikos mokslą orientuotą į vakarietišką kriminalistikos mokslo koncepciją, jo plėtros principus ir dėsnius. Šiems uždaviniams spręsti reikėjo naujoviškai mąstančių žmonių – mokslininkų ir praktikų, susibūrusių į vienaminčių kolektyvą, sugebantį atsilipti į laikmečio iššūkius, derinantį patirtį ir veržlumą, gebėjimą ne tik spręsti sudėtingus uždavinius, bet ir prognozuoti galimus problemas vystymosi scenarijus, pasitelkiant strateginį kriminalistinį mąstymą. Šiame etape ypatingą reikšmę turėjo susipažinimas su Vakarų ir Vidurio Europos šalių kriminalistine didaktika, moksliniais ir taikomaisiais kriminalistikos aspektais bei jų kaip savotiško instrumento panaudojimas verifikuojant Lietuvos kriminalistikos mokslą, kriminalistinę didaktiką ir kriminalistikos rekomendacijų taikymą praktikoje.

Lietuvos kriminalistikoje suveikė švytuoklės principas, pradžioje buvo stiprus noras atsikratyti viso sovietinio paveldo ir perimti vakarietišką koncepciją ir moksle (vesternizacijos sindromas), ir didaktikoje, ir praktinėje veikloje. Bet laikui bėgant mokslinėje bendruomenėje įsitvirtina pragmatinis požiūris į situaciją. Mes pastebėjome, kad nors vakarų šalių kriminalistikos mokslas daugelyje sričių yra pažengęs toliau į priekį nei Rytų Europos kriminalistikos mokykla, ypač taikant naujas technologijas, tačiau tam tikros sritys (kriminalistikos teorija ir metodologija, kriminalistikos metodika) pakankamai stipriai atsiliko. Mes supratome, kad būtina pabandyti kurti savo kriminalistikos koncepcijos modelį išnaudojant kaip Rytų Europos, taip ir vakarų šalių kriminalistikos mokyklų pasiekimus, patiems tampant savotišku idėjų tiltu.

Lemiamu faktoriumi šiame kriminalistikos tarpsnyje tapo Lietuvos Policijos akademijos įkūrimas 1990 m. balandžio 28 d. su stipria kriminalistikos katedra, kurioje susikoncentravo geriausios to meto Lietuvos kriminalistikos mokslo pajėgos. Būtina pabrėžti, jog Lietuvos policijos akademija buvo universiteto statusą turinti aukštoji mokykla, ir tai buvo unikalus pavyzdys tarp Vidurio ir Vakarų Europos policijos mokyklų, kas padėjo kokybiškiau ir sparčiau spręsti studijų ir mokslo organizavimo klausimus, panaudojant ir užsimezgusius tarpuniversitetinius tarpusavio bendradarbiavimo ryšius, turėti teisės krypties doktorantūros teise.

Teisinio reglamentavimo pokyčiai. Kalbant apie atskiras su kriminalistika susijusias sritis, paminėtinas jos istorijos kontekste, pradėsime nuo teisinio reglamentavimo pokyčių. Po Nepriklausomybės atkūrimo nedelsiant ir net skubos tvarka prasidėjo teisinės sistemos pertvarkos procesai. Šie procesai ir susieta su jomis valstybės institucijų pertvarka pradiniam etape neturėjo vieningos strategijos ir mokslinio pagrindimo, kas sukeldavo tam tikrų problemų³. Tik po Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1992 m. ir 1993 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“⁴ priėmimo ši veikla įgauna kryptingumą. Nesigilinant į visos problematikos aptarimą akcentuosime dėmesį tik į kai kurias, mūsų manymu, reikšmingas sritis.

Aptardamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raidą atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, prof. Eugenijus Palskys rašė: „į įrodymų sąrašą įrašyta ir specialisto išvada, taigi faktinių duomenų, kurie gali būti įrodymais byloje, labai padaugėjo. Tai padidino kvotėjo, tardytojo ir teismo pažintines galimybes, jų rankose radosi daugiau veiksmingų įrodinėjimo priemonių, įrodinėjimas tapo patikimesnis. Baudžiamosiose bylose atsirado galimybė kaupti ne vienos ar tik kelių rūšių įrodymus, o daug daugiau ir įvairesnių jų šaltinių. Kokybiškai naujų procesinių veiksmų ir įrodymų rūšių panaudojimas garantuoja labai svarbų kompleksinio įrodomosios informacijos kaupimo baudžiamojoje byloje principą, sudaro patikimesnes procesines prielaidas tiesai byloje nustatyti“.⁵

³ Ancelis, P., Grigolovičienė, D. Baudžiamojo persekiojimo raida atkūrus Lietuvos nepriklausomybę prieš patvirtinant Teisinės sistemos reformos metmenų naują redakciją. *Jurisprudencija*. 2004, 61 (53).

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. I-331 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“ [žiūrėta 2020-06-22]. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5660?jfwid=-je7i1t1yb>>.

⁵ Palskys, E. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990-1994 metais. *Kriminalinė justicija*. 1995, IV: 99.

Vertinant nūdienos situaciją specialių žinių panaudojimo nusikaltimų tyrime procesinio reglamentavimo požiūriu, deja, negalime pasakyti, kad į mokslininkų rekomendacijas buvo atsižvelgta.

Pagrindinė painiava, mūsų nuomone, atsirado, kai 1993 m. baudžiamojo proceso kodekse atsirado specialisto išvada kaip savarankiška įrodymų rūšis, nes nebuvo išgrynintos sąvokos, nepakankamai diferencijuota ir praktiškai niveliuota pati eksperto ir specialisto samprata; supainiotos eksperto ir specialisto funkcijos. Prisiminkime, kaip korektiškai ir moksliškai argumentuotai prof. E.Palskys kalbėjo apie kriminalistinių rekomendacijų peraugimo į baudžiamojo proceso normas tendencijas ir bendrai apie patį baudžiamąjį procesą: „dabartinis LR BPK atrodo kaip blogai sudėliota mozaika: šalia atgyvenusių, pasenusių teisės normų jame nemažai ir visiškai naujų, pažangių, tarsi iš kitos civilizacijos perkeltų normų. Natūralu, kad tos normos prieštarauja kitoms, todėl kodeksas nėra vieninga loginiais vidiniais ryšiais susieta sistema, konceptualus norminis aktas“⁶. Specialios žinios visada buvo kriminalistikos ir baudžiamojo proceso atstovų akiratyje. Būtina pažymėti, kad aname dešimtmetyje Lietuvos policijos akademijos kriminalistikos katedros mokslininkai nagrinėjo tam tikrus probleminius specialių žinių aspektus, tame tarpe ir disertaciniame lygyje⁷.

Nagrinėjant kriminalistinius specialių žinių taikymo klausimus mes negalėjome neįvertinti jų teisinio reglamentavimo⁸. Netylėjo ir Vilniaus universiteto mokslininkai, aktyviai diskutavę procesinių ir neprocesinių įrodymų rinkimo būdų atirbojimo, ikiteisminio tyrimo teisėjo įvedimo teismuose, eksperto ir specialisto teisinio statuso skirtumų ir kitais aktualiais klausimais.⁹ Būtina pažymėti, kad naujas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

⁶ Kurapka, V.E., Matulienė, S. Profesoriaus Eugenijaus Palskio teorinio palikimo įžvalgos ir jų realizacija Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Vilnius, 2011, p. 11-50.

⁷ Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis*. Daktaro disertacija. Vilnius, 1997; Juškevičiūtė, J. *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir raidos perspektyvos*. Daktaro disertacija. Vilnius, 1998.

⁸ Malevski, H. *Kriminalistiniai įvykio vietos apžiūros uždaviniai ir problemos* // Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reforma. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės (1990 m. spalio 30-31 d.). Vilnius, 1990, p.95-97; Malevski, H., Juškevičiūtė, J. Dėl specialių žinių termino apibrėžimo. *Kriminalinė justicija*. 1997, 6: 35-45; Malevski, H. Įvykio vietos tyrimas: šiuolaikinės problemos ir raidos perspektyvos. *Jurisprudencija*. 1998, 10 (2): 179-185; Kurapka, E., Malevski, H. Zarys koncepcji rozwoju kryminalistyki na Litwie. *Problemy współczesnej kryminalistyki*. Tom III. Pod. red. E. Gruzy i T. Tomaszewskiego. Prace naukowe Zakładu kryminalistyki Wydziału prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Warszawa, 2000, s. 207-212.

⁹ Rinkevičius, J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 1998, 10(2): 58-63.

buvo priimtas tik 2002 m., o iki jo įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d. jame buvo padaryti dešimtys patikslinimų ir pataisymų. Ilgai trukę įstatymleidystės procesai turėjo neigiamos įtakos ne tik teisėsaugos institucijų reformai, kovos su nusikalstamumu būklei, bet ir kriminalistikos plėtrai.

Pokyčiai kriminalistinėse institucijose. Šis dešimtmetis buvo sudėtingas visoms teisėsaugos institucijoms, tame tarpe ir kriminalistinėms. Savo veiklas turėjo apsibrėžti visos, tuo metu veikusios ekspertinės įstaigos, kurios praėjo nemenką reorganizacijų bangą.

Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutas, 1958 metais įsteigta ekspertinė įstaiga, atliko teismo ekspertizės ir dirbo mokslo tiriamąjį darbą kriminalistikos ir teismo ekspertizės srityse. Institutas kaip ekspertinė, o kartu ir mokslinė institucija tapo mokslinių tyrimų ekspertologijos ir specialių žinių taikymo baudžiamajame procese lyderiu, jo mokslininkai aktyviai dalyvavo naujojo Baudžiamojo proceso kodekso kūrimo darbo grupės veikloje, Lietuvos valiutos – lito įvedimo ekspertiniame vertinime. 1995 m. Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutas tapo Europos teismo ekspertizės institucijų asociacijos (toliau - ENFSI) nariu.

1991 m. Vidaus reikalų ministerijos Ekspertinis-kriminalistinis skyrius reorganizuotas į Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos Kriminalistinių ekspertizių biurą. Kriminalistinių ekspertizių biuras šiuo laikotarpiu atliko labai svarbų vaidmenį aprūpinant ekspertinius padalinius šiuolaikine kriminalistine technika, užmezgant dalykinius bendradarbiavimo ryšius su JAV, Vokietijos, Švedijos, Lenkijos ir kitų šalių ekspertinėmis įstaigomis, sudarant sąlygas darbuotojams kelti kvalifikaciją užsienio kriminalistikos centruose.

Dar viena ekspertinė įstaiga - Teismo medicinos biuras, kuris tik palaipsniui išgrynino savo veiklą. 1992 metais Vidaus reikalų bei Teisingumo ministerijos ir Generalinės prokuratūros iniciatyva psichiatrinės ekspertizės atlikimas buvo pavestas bendram Teismo medicinos ir psichiatrijos centrui, 1994 m. šis centras buvo reorganizuotas, įkuriant savarankišką Valstybinę teismo psichiatrijos tarnybą prie Sveikatos apsaugos ministerijos. Teismo medicinos biuras greta praktinės ekspertinės veiklos vis daugiau dėmesio ėmė skirti ir mokslo tiriamajam darbui.

Kriminalistikos mokslininkai aktyviai įsijungė į diskusiją apie ekspertinių įstaigų reformos problemas Lietuvos teisinės sistemos reformos kontekste. Buvo atkreiptas dėmesys į

tai, kad yra nekoordinuojama ekspertinių įstaigų plėtra, susimaišę respublikinis, žinybinis, regioninis lygmuo ir ekspertų specializacija, naujos ekspertinės institucijos plėtojamos stichiškai, jų vis daugėja, lėšos naudojamos, o poreikiai panaudoti specialias žinias nepatenkinami. Sparčiai plintant šiai neigiamai tendencijai, buvo išvelgta, kad tolesnė tokia šių svarbių institucijų plėtra be aiškios koncepcijos yra negalima ir kuo greičiau koreguotina.¹⁰

Kriminalistikos mokslo raida. Pristatant pirmuosius mokslinius tyrimus, reikia pažymėti, kad 1993 m. Lietuvos policijos akademijos Kriminalistikos katedros mokslininkai ne tik konstatavo, kad dabartinis kriminalistikos mokslo lygis Lietuvoje neatitinka europietiško standartų, pasenusi jos kaip mokslo sistema, kriminalistikos technika vis labiau atsilieka nuo nusikaltimų tyrimo praktikos, jos poreikių. Pirmajame Lietuvos policijos akademijos mokslo darbų tome buvo pagrįsti (ir numatyti) konkretūs uždaviniai kriminalistikos mokslininkams, pristatytos būsimų mokslo programų išvalgos – pradedant įvykio vietos tyrimo, ekspertologijos, gynėjo kriminalistinės taktikos, kriminalistinės charakteristikos ir kitomis atskiromis aktualiomis problemomis, baigiant pačia kriminalistikos vystymosi Lietuvoje savarankiška koncepcija¹¹.

Atsižvelgiant į tai buvo pradėtos vykdyti mokslo programos. Jau nuo 1991-1992 m. Lietuvos policijos akademijoje buvo bandoma mokslo tiriamąjį darbą konsoliduoti ir koncentruoti per bendras katedrų, tame tarpe ir kriminalistikos, programas. Tai buvo reikšmingas postūmis Lietuvos kriminalistikai. 1994–1997 m. atliktas nusikalstamumo Lietuvoje tyrimas mokslo programoje „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ buvo pirmas tokio pobūdžio mokslinis darbas nepriklausomoje Lietuvoje, mes tada rašėme, jog jis turėtų būti tęsiamas nuolat, kad kauptume informaciją ir kad galėtume sėkmingai iš kriminalistikos bei kriminologijos pozicijų prognozuoti nusikalstamumo pokyčius, ateičiai numatyti jo prevencijos ir kontrolės pagrindines kryptis, kurti ir tobulinti nusikaltimų aiškinimo bei tyrimo strategiją. Tyrimai buvo vykdomi kriminologijos, kriminalistikos, baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso mokslų srityje, tai buvo siekis pažvelgti į nusikalstamumo fenomeną kompleksiskai, ne tik pasidalinti teorinėmis išvalgomis, bet ir pasiūlyti praktinius sprendimus

¹⁰ Kurapka, E., Malevski, H. Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4): 88-96.

¹¹ Juškevičiūtė, J., Kuklianskis, S., Kurapka, E., Malevski, H., Pošiūnas, A., Žurauskas, A. Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos. *Kriminalinė justicija*. 1993, 1: 65–70.

teisėsaugos institucijoms, pateikti naujų, laikmetį atitinkančių teisės aktų ir net kodeksų projektus. Kriminalistikos srityje aktyviai darbavosi prof. Eugenijus Palskys, prof. Samuelis Kuklianskis, prof. Pijus Pošiūnas, o taip pat doc. Hendryk Malevski, doc. Vidmantas Egidijus Kurapka ir kiti, tada dar tik jauni, o dabar žinomi ir patyrę mokslininkai.¹²

Vykdant šią programą buvo padėti pagrindai pirmosioms po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje apgintoms daktaro disertacijoms kriminalistikos klausimais.¹³ Per šį dešimtmetį buvo parengta daugiau nei šimtas mokslo straipsnių taikomaisiais ir teoriniais kriminalistikos klausimais. Vyko tarptautinės mokslinės konferencijos Lietuvoje, o Lietuvos kriminalistai vis aktyviau dalyvavo užsienyje rengiamose konferencijose, kurių metų buvo pristatomi Lietuvos kriminalistų atliekami tyrimai. Pagrindinis mokslininkų dėmesys buvo nukreiptas į taikomuosius kovos su nusikalstamumu aspektus ir į kriminalistinę didaktiką.

Kriminalistikos didaktika. Sovietmečiu Lietuvoje funkcionavo VRM struktūroje Minsko aukštosios milicijos mokyklos Vilniaus fakultetas, dvi vidurinės pakopos specializuotos VRM mokyklos ir milicijos mokymo centras, kuriose skirtinga apimtimi buvo dėstoma kriminalistika ir kitos disciplinos. Jų bazėje buvo įkurta Lietuvos policijos akademija turėjusi per trumpą laiką parengti ne tik naujomis vertybėmis grindžiamą pareigūnų rengimo koncepciją, bet ir paruošti atitinkamas mokymo programas, užtikrinti jas atitinkamomis metodinėmis ir didaktinėmis priemonėmis. Kriminalistinės didaktikos aspektu paminėtina originali pakopinė kriminalistikos dėstymo sistema, pilnai atitikusi įvairaus lygio pareigūnų rengimo poreikius, pristatyta ir teigiamai įvertinta tarptautinės kriminalistikos bendruomenės. Apie šį kriminalistikos dėstymą teisėsaugos pareigūnams Lietuvoje jau buvo nemažai rašyta tiek nacionalinėje¹⁴, tiek užsienio mokslinėje spaudoje.¹⁵ Lietuvos policijos akademijos

¹² Kurapka, V.E., Malewski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G., Gorbakov, A. Kriminalistika Lietuvoje 1918-2018 m. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Odesa, 2018, p.44.

¹³ Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis*. Daktaro disertacija. Vilnius, 1997; Juškevičiūtė, J. *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir raidos perspektyvos*. Daktaro disertacija. Vilnius, 1998; Barkauskas, A. *Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2000; Burda, R. *Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2000.

¹⁴ Kurapka, V.E. Kriminalistikos dėstymo Lietuvos policijos akademijoje modelis. *Policijos pareigūnų dorovės bei psichologijos savybės ir jų ugdymas*. Tarptautinės mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994.

¹⁵ Malewski, H. Nauczanie kryminalistyki w Litewskiej akademii policji. *Policyjny biuletyn szkoleniowy*. Szcztytno, 1996, 3-4: 80-82.

Kriminalistikos katedros mokslininkų buvo parengtos pagrindinės kriminalistikos programos pakopiniam mokymui, tarp jų nemažas kiekis kitų specializuotų mokymo programų. Šių programų privalumas - buvo ženklus praktinių užsiėmimų kiekis. Mokymo procese, ypač pravedant praktinius užsiėmimus, aktyviai dalyvavo patyrę teisėsaugos darbuotojai. Pagal susitarimą su pagrindinėmis ekspertinėmis įstaigomis dalis užsiėmimų vyko jų bazėje susipažindinant su esama technika ir naudojamais metodais. Šiame dešimtmetyje buvo surengta nemažai vizitų į Vokietijos, Lenkijos, Švedijos ir kitų šalių aukštąsias policijos mokyklas ir universitetus tikslu susipažinti su kriminalistinio ciklo disciplinų dėstymu.

Svarbus kriminalistikos didaktikai faktas – 1998 m. buvo išleistas kriminalistikos vadovėlis lietuvių kalba „Kriminalistikos technikos pagrindai“.¹⁶

Aptariamame dešimtmetyje Lietuvos policijos akademijos kriminalistikos katedroje buvo sukurtas originalus prietaisas nematomiems kojų pėdsakams fiksuoti nuo įvairių paviršių, kuriuo buvo aprūpinti visi Lietuvos policijos komisariatai, o prietaisas tapo universaliu kriminalistinių lagaminų komplektacijos dalimi.

ANTRASIS KRIMINALISTIKOS ISTORIJS DEŠIMTMETIS (2001 – 2010 m.)

Šį dešimtmetį galima apibūdinti kaip proveržio kriminalistikos moksle bei diskutuotinų sprendimų teisiniame reglamentavime ir instituciniame modeliavime laikotarpį. Kartu būtina pabrėžti, kad šio dešimtmečio pabaigoje kriminalistikos didaktikai buvo suduotas stiprus smūgis – Mykolas Romeris universitete buvo panaikinta kriminalistikos katedra.

Pradžioje norime paminėti, kad dar 2000 m. šio dešimtmečio kriminalistikos mokslo problematika ir ateities uždaviniai buvo pristatyti moksliniame straipsnyje „Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje“, kur buvo vertinta kriminalistikos mokslo būklė, įvardinti kriminalistikos prioritetai ir suformuluoti kriminalistikos vystymo koncepcijos metmenys. „Šie metmenys turėtų apimti kriminalistikos raidos modelį ir šiuolaikinę jos sistemą bei santykį su kitais mokslais, kriminalistikos mokymo, teisinės bazės kūrimo ir tobulinimo, kriminalistikos valdymo klausimus, padėti spręsti nusikaltimų tyrimo praktikos problemas.“¹⁷

¹⁶ Kurapka, E., Malevski, H. Palskys, E., Kuklianskis, S. *Kriminalistikos technikos pagrindai*. Vilnius: Eugrimas, 1998.

¹⁷ Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2000, 18(10): 5.

Teisinio reglamentavimo pokyčiai ir jų įtaka kriminalistikai. 2003 m. Lietuvoje įsigaliojo šie pagrindiniai norminiai aktai, reglamentuojantys specialiųjų žinių taikymą tiriant nusikalstamas veikas: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – ir BPK) ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (toliau – ir TEĮ). Šiuose norminiuose aktuose buvo naujai reglamentuojamos specialiųjų žinių naudojimo formos. Pasikeitė ir pagrindinių specialiųjų žinių naudojimo formų (ekspertizė ir specialisto išvada) samprata ir procesinis reglamentavimas. Reikia pasakyti, jog ne visose užsienio šalyse, o tiksliau, tik nedaugelyje jų terminas „specialios žinios“ yra apibrėžtas įstatyme. Lietuvoje specialiųjų žinių apibūdinimą randame TEĮ 3 straipsnyje: „**Specialios žinios** – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“¹⁸. Nors ir tapęs teisės norma, toks specialiųjų žinių supratimas, mūsų nuomone, iš vienos pusės, pernelyg abstraktus (bet kokia kita veikla), iš kitos – per siauras (ekspertizei atlikti). Pagal tokią logiką, specialiųjų žinių gali turėti tik ekspertas, tačiau BPK 89 str. sako, jog ir specialistas yra reikiamų specialiųjų žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Dėl pasitaikančių įstatymų spragų, nevienodo jų komentavimo, nepakankamai išdiskutuotų klausimų kriminalistinėje literatūroje, mūsų nuomone, specialiųjų žinių sampratos negalima nagrinėti atskirai nuo specialiųjų žinių panaudojimo formų ir subjektų problematikos, bandant įnešti aiškumo į susidariusią painiavą tiek teoriniuose darbuose, tiek teisiniame reglamentavime, tiek teisės normų taikymo praktikoje. Nors apie jos sprendimo kryptis profesorius E. Palskys rašė daugiau kaip prieš keturis dešimtmečius. Vienne savo pirmųjų mokslinių straipsnių jis pastebėjo, kad „specialisto sąvoka <...> bus nepilnai atskleista, jei nebus bent trumpai nusakyta, kuo specialistas skiriasi nuo eksperto. Lyginant specialisto ir eksperto sąvokas, nesunku pastebėti, kad jos yra labai panašios. Ir specialistas, ir ekspertas yra asmenys, turintieji tam tikros srities specialiųjų žinių. Kiekvienas ekspertas yra, be abejo, specialistas bendra gyvenimiška prasme, ekspertas gali būti specialistas, bet ne kiekvienu atveju prireikia specialistą kviešti dalyvauti

¹⁸Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatymas Nr. IX-1161//Valstybės žinios. 2002.10.29. Nr. 112-4969.

byloje ekspertu. Specialistas nuo eksperto skiriasi veiklos tikslais, jos turiniu, procesinių teisių ir pareigų pobūdžiu, jų apimtimi ir kt.¹⁹

Šiai problematikai skirtuose moksliniuose straipsniuose buvo rašoma, kad turint tikslą pasiekti geriausių rezultatų rengiant norminius aktus, įstatymo leidėjas neturėtų atmesti praktinės patirties reikalavimų bei neignoruoti mokslininkų, dirbančių šioje srityje, patirties ir žinių. Įvertinus dabartinį baudžiamąjį procesą, kuriame dalyvauja ekspertas ir specialistas kaip šio proceso dalyviai, pritariame nuomonei, kad BPK „praktiškai suvienodino eksperto ir specialisto teises ir pareigas“ bei „suskirstė specialias žinias ir įrodymus į dvi klases“, o iš kitos pusės – neliko teorinio ir praktinio poreikio greta teismo ekspertizės egzistuoti specialisto išvadai²⁰.

Pokyčiai kriminalistinėse institucijose. Mūsų vertinimu, jie buvo nesubalansuoti ir gana prieštaringi: nuo mokslo institucijos perorientavimo į praktinę žinybinę ekspertinę įstaigą iki diametraliai priešingo proceso – ekspertinės įstaigos tapsmo universiteto mokslo institutu. Taip, Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutas buvo pertvarkytas į Lietuvos teismo ekspertizės institutą, o 2000 m. reorganizuojamas į Lietuvos teismo ekspertizių centrą prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, tuo pačiu netenkant mokslo institucijos statuso. 2001 m. vietoje Teismo medicinos ekspertizės biuro įkuriamas Mykolas Romeris universiteto Teismo medicinos institutas, vėliau tapęs teismo medicinos mokslo centru, kuriame pradėtos vykdyti mokslo programos, projektai su pasaulio mokslo institucijomis, sukurama šiuolaikinė mokslinė bazė ir, to pasekoje, aktyviai rengiami mokslininkai, ginamos disertacijos²¹ Deja, šis

¹⁹ Kurapka, V.E., Matulienė, S. Profesorius Eugenijaus Palskio teorinio palikimo įžvalgos ir jų realizacija Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui). Vilnius, 2011, p.23.

²⁰ Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistikos mokslas vykdamas teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2000, 18(10): 5; Malewski, H., Kurapka, E. Opinia specjalisty i jej miejsce w procedurze karnej Litwy. *Logiczne podstawy opiniowania ekspertyz dokumentów a praktyka*, ed. by Z. Kegel,. Wrocław: Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006, p. 197–203; Burda, R., Juškevičiūtė, J. Specialių žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*. 2006, 11(89): 19–26.

²¹ Jakubėnienė, M. *Metalizacijos pėdsakų sužalojimuose nustatymas rentgeno fluorescencijos ir atominės sugerties spektrinės analizės metodais*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2004; Benošis, A. *Alkoholinio neblaivumo ir mirtingumo sąsąjų teismo medicininiai, teisiniai, socialiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2004; Petreikis, P. *Mirtinos galvos smegenų traumos: griuvimų ir kritimų klinikiniai ir teismo medicininiai aspektai*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005; Raudys, R. *Teismo medicininiai tyrimai (ekspertizės) išžaginimų atvejais: buvusio prievartinio lytinio akto įrodymas ir pasekmės moters sveikatai*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005; Gincman-Dorošenko, J. *Smurtas prieš vaikus teismo medicininio požiūriu*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005; Šniepienė, G. *Mirčių, susijusių su narkotinių medžiagų vartojimu, socialiniai ir teismo medicininiai ypatumai Klaipėdos apskrityje 1993-2002 m.* Daktaro disertacija. Vilnius, 2005; Bojarun, R. *Individo biologinio amžiaus nustatymas pagal nuolatinių dantų šaknų mikrostruktūrą*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006; Stonkus, V.

pagreitį įgavęs procesas sustojo, kai 2009 m. institutas reorganizuojamas į Valstybinę Teismo medicinos tarnybą prie Lietuvos Teisingumo ministerijos, vėliau prie Sveikatos apsaugos ministerijos. Taigi, antrąjį atkurtos Nepriklausomos Lietuvos istorijos dešimtmetį viskas baigėsi tuo, kad Lietuvoje neliko ekspertinės mokslo institucijos, tiesa, iš institucijų funkcijų nebuvo išbrauktas mokslo tiriamasis darbas.

Stabilus išliko Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centras (toliau - KTC), persikėlęs į naujai pastatytą ir modernia technika aprūpintą pastatą. 2004 m. Kriminalistinių tyrimų centras paskirtas nacionaliniu EURODAC padaliniu ir pradėjo vykdyti prieglobsčio prašytojų, nelegalių migrantų ir neteisėtai kertančiųjų Lietuvos valstybinę sieną daktiloskopinių duomenų tvarkymo funkciją. KTC tapo pirmąja šalies institucija, saugiu S-TESTA ryšio tinklu sujungta su Europos Komisija. 2005 m. KTC įstojo ir tapo ENFSI nariu. Šiuo metu specialistai aktyviai dalyvauja ENFSI penkių darbo grupių veikloje. 2007 m. KTC suteiktas akredituotos įstaigos statusas ir jis tapo pirmąja kriminalistinių tyrimų įstaiga Lietuvoje, akredituota pagal tarptautinį standartą ISO/IEC 17025:2005. 2008 m. prie KTC prijungtas Lietuvos policijos kinologijos centras kaip Odorologinių tyrimų ir kinologijos valdyba.

XX ir XXI a. sandūroje, kaip ir kitose Europos valstybėse, Lietuvoje pribrendo poreikis turėti organizaciją, kurioje galėtų būti išklausomi ir derinami įvairių kriminalistikos mokslo pasiekimus ir rekomendacijas naudojančių institucijų (policijos, prokuratūros, ekspertinių tarnybų bei universitetų kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedrų) tikslai ir interesai. Visa tai paskatino įsteigti Lietuvos kriminalistų draugiją (toliau – LKD). LKD iniciatyvinės mokslininkų, teismo ekspertų ir kitų teisėsaugos institucijų (policijos, prokuratūros ir net teismų) atstovų grupės buvo įsteigta 2001 m. gruodžio 3 d. ir užregistruota Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijoje 2002 m. sausio 21 d. LKD yra visuomeninė, nepolitinė ir nepelno siekianti organizacija, turinti savo organizacinę struktūrą ir savivaldą. Steigiamojo draugijos susirinkimo metu Tarybos pirmuoju pirmininku buvo išrinktas, o vėliau ir antrai kadencijai perrinktas prof. dr. Hendryk Malevski, tuo metu Lietuvos Teisės Universiteto

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nustatymas stiklakūnyje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2007; Kisieliū, G. *Kaukolės skliauto lūžių mechanizmo nustatymas kaulo šlifuose.* Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.

(vėliau - Mykolo Romerio universiteto) Kriminalistikos katedros vedėjas. Pagrindinis Draugijos tikslas - suburti Lietuvos kriminalistikos mokslo ir praktikos specialistus bei kitus asmenis, plėtoti jų interesus mokslinėje, techninėje, švietėjiškoje, informacinėje bei kitose srityse, glaudžiai susijusiose su kriminalistikos mokslu. Šis tikslas nusako ir LKD misiją.²²

Lietuvos kriminalistai aptariamame dešimtmetyje užmezgė dalykinius ir kartu draugiškus ryšius ne tik su artimiausiais kaimynais, bet ir su dešimčių Europos šalių aukštųjų mokyklų, ekspertinių bei kitų teisėsaugos institucijų kolegomis. Tam tikrais aspektais LKD veikla yra geriau žinoma užsienyje, nei Lietuvoje. Ypač tai pasakytina apie vieną iš reikšmingiausių organizuojamų LKD renginių - tarptautines mokslines praktines konferencijas „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“, kurios tapo bendradarbiavimo ir diskusijų platforma tarp Rytų, Vidurio ir Vakarų Europos mokslininkų ir praktikų.

Kriminalistikos mokslo raida. Negalime nepaminėti Mykolo Romerio universitete 2001–2004 m. vykdytos tarpžinybinės mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“. Programos vykdyme dalyvavo Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutai. Šios programos paskirtis buvo visapusiškai ir objektyviai išanalizuoti nusikaltimų tyrimo koncepciją, nuolat teikti Lietuvos Respublikos Seimui, Vyriausybei ir teisėsaugos institucijoms moksliniais tyrimai paremtas rekomendacijas ir siūlymus dėl teisinės sistemos reformos Lietuvoje spartinimo, kriminalinės justicijos darbo efektyvinimo ir nusikaltimų tyrimo rezultatų didinimo. Kompleksinių tyrinėjimų programa apėmė tris pagrindines kryptis: kriminologinę, kriminalistinę ir teisinę- organizacinę, jos mokslinis naujumas ir originalumas tuomet buvo tame, kad buvo siekiama integruoti įvairių socialinių mokslų žinias kompleksiškai tiriant problemą. Buvo parengta ir apginta 12 daktaro disertacijų, išleisti 5 vadovėliai ir monografijos, 58 straipsniai užsienio mokslo leidiniuose, 91 mokslinis straipsnis Lietuvos mokslo leidiniuose, padarytas 51 pranešimas mokslinėse konferencijose.²³

²²Plačiau žr. Malewski, H., Kurapka, E., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G. Die Gesellschaft der Kriminalisten Litauens -Bruecke zwischen den kriminalisten Schulen Ost-, Mittel- und Westeuropas. *Kriminalistik*. 2016, 8-9: 525-531.

²³Kurapka, V.E., Malewski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė G., Gorbakov, A.. *Kriminalistika Lietuvoje 1918-2018 m. Straipsnių rinkinys: Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Odesa, 2018, p.45.

Vykdamą programos antroje kryptyje „Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis užtikrinimas“ (vadovai prof. V. E. Kurapka ir prof. H. Malevski) buvo pasiekti šie svarbiausi rezultatai: suformuluoti kriminalistikos mokslo plėtros Lietuvoje pagrindai; parengti ir realizuoti taikomieji kriminalistikos, kaip nusikaltimų tyrimo funkcijas užtikrinančios disciplinos, pagrindai, rengiamos naujų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos ir mokslinės-praktinės rekomendacijos; pasiūlyta nusikaltimų tyrimo prognostinė koncepcija (procesiniai, kriminalistiniai ir organizaciniai aspektai); pateikti įstatymų projektai bei siūlymai tobulinti baudžiamojo proceso įstatymus, atliktos projektų mokslinės ekspertizės.

Per šį dešimtmetį buvo parengtos ir apgintos 12 daktaro disertacijos įvairiais kriminalistikos klausimais.²⁴

2005–2008 m. Mykolo Romerio universiteto mokslininkai atliko tyrimą dėl kriminalistikos bei teismo ekspertizės žinių ir jų taikymo lygio Lietuvoje²⁵.

Sukaupta mokslinių projektų, ir ypač tarpžinybiniu formatu, sėkmingo vykdymo patirtis lėmė, jog Lietuvos mokslininkai (Mykolo Romerio universiteto mokslininkų grupė kartu su kitais projekto partneriais Vilniaus universitetu ir Teisės institutu) dalyvavo Valstybinio studijų fondo finansuojamame 2008–2010 m. projekte „Nusikalstamumo grėsmės ir šiuolaikinės žmogaus saugumo vadybos technologijos“ pagal prioritetinę mokslo tyrimų kryptį „Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje“. Projekto vadovai prof. V. E. Kurapka ir prof. V. Justickis.

²⁴ Krikščiūnas, R. *Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisoje: teoriniai ir metodiniai aspektai*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2002; Ryngevič, R. *Kriminalistinės lingvistikos teoriniai pagrindai ir jos metodų bei rekomendacijų taikymas teismo ekspertizėje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2002; Kažemikaitienė, E. *Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2003; Matulienė, S. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2004; Latauskienė, E. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2004; Terehovičs, V. *Nešaunamojo ginklo tyrimo metodologijos problemų sprendimas kriminalistikoje – šiuolaikinis požiūris*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2004; Novikovienė, L. *Šiuolaikinės kriminalistinės profilaktikos koncepcijos formavimas ir taikymo tendencijos Lietuvoje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2005; Lipnickas, E. *Kyšininkavimo tyrimo metodika*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2006; Radzevičius, E. *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2006; Šatienė, G. *Korupcijos socialinės ir teisinės apibrėžties įtaka korupcinių veikų tyrimo metodikų koncepcijos pokyčiams*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2009. Disertacinio lygmens moksliniai tyrimai kriminalistikos srityje buvo vykdomi ir Vilniaus universitete: Juodkaitė-Granskienė, G. *Teismo ekspertizės išvadų formulavimas ir vertinimas*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2003; Gorbakov A. *Kontrabandos tyrimas*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2005.

²⁵ Kurapka, E. V., Malevski, H., Kažemikaitienė, E. *Kriminalistikos ir teismo ekspertizės žinių poreikio ir jų taikymo praktikos Lietuvoje vertinimas*. *Jurisprudencija*. 2007, 12 (102): 22–31.

Igyvendinę šiame projekte numatytus tikslus ir uždavinius, projekto mokslininkai parengė monografiją „Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas“. Buvo išskirtos trys tuo metu Lietuvoje svarbios išsamaus tyrimo kryptys: smurtinis nusikalstamumas, taip pat smurtas šeimoje, prieš mažamečius ir pan., vagystės (Lietuvoje labiausiai paplitę nusikaltimai), taip pat iš butų, žaibiškos vagystės ir pan. ir nusikaltimai transporto eismo saugumui. Remiantis atliktais tyrimais Lietuvoje ir pasauline praktika, buvo siūloma optimizuoti ekspertinių įstaigų veiklą valstybėje jas sujungiant į tam tikrus institutus. Išvadose pabrėžiama, kad specialių žinių panaudojimas yra neatsiejama veiksmingo ir kokybiško nusikalstamos veikos atskleidimo dalis, ypač tiriant sunkius ir labai sunkius nusikaltimus ir priimant sprendimus dėl jų. Apibendrinus specialiomis žiniomis gautus duomenis buvo nustatytos nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumo vadybos spragos bei rekomenduoti galimi iškeltų problemų sprendimo būdai.²⁶

Kriminalistikos didaktika. Kaip pasiūlytos studijų dalykų programos atrodė įžengus į XXI amžių, vykstant sudėtingiems integracijos procesams, reikalaujantiems apgalvotos įvairių sričių harmonizavimo politikos?

Kriminalistikos žinių poreikio spartesnė plėtra ir mokslo žinių diferenciacijos ir integracijos procesai atvedė prie to, kad pats kriminalistikos dalykas bei supratimas apie patį kriminalistikos mokslą pasikeitė. Savo ruožtu, tai negali neatsispindėti ir kriminalistikos didaktikoje. Iš vienos pusės, rinkos ekonomika darė įtaką didesnei civilistikos panaudojimo sričiai, iš kitos pusės – šioje sferoje dirbančių mokslininkų ir praktikų siauras požiūris į kriminalistikos galimybes (arba net kriminalistikos žinių nereikalingumą), o taip pat nepakankamas teisės studentų informuotumas apie kriminalistikos mokslą lėmė pastebimas kriminalistikos kurso siaurimo ar net jos atsisakymo tendencijas. Pastebėtas ir net kai kurių kriminalinės justicijos pareigūnų, mokslininkų, universitetų administratorių netoliaregiškas požiūris į kriminalistiką, kartais nulemtas subjektyvių aplinkybių, kartais nepakankamai gilaus mokslinio problematikos suvokimo ar principinės, mūsų nuomone, labai diskutuotinos pozicijos apie materialiosios (baudžiamoji teisė), procesinės (baudžiamasis procesas) teisės ir kriminalistikos santykį. Tai buvo galima pastebėti Vakarų Europos šalyse seniau, dabar tai

²⁶ *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Vilnius: MRU, 2010, p. 12.

būdinga buvusiam postsovietiniam (Rytų ir Vidurio Europos valstybių) blokui. Deja, Lietuvoje taip pat nebuvo išvengta kriminalistikos didaktikos deformacijų: dešimtmečio pabaigoje kriminalistikos kursas buvo pastoviai siaurinamas, kol kriminalistika tapo alternatyviai pasirenkamam dalyku Mykolo Romerio ir Vilniaus universitetuose, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete, nežiūrint į keliolika apgintų disertacijų kriminalistikos problematikoje, suburtą stipriausią Lietuvoje kriminalistikos mokslininkų kolektyvą ir vykdomus svarbius mokslo projektus, buvo likviduota kriminalistikos katedra.

Būtina pabrėžti, kad tuo metu Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kai kuriose Vakarų Europos šalyse „ratas“ apie kriminalistikos studijas apsisuko. To pasėkoje kriminalistikos kaip visuomenės socialinio užsakymo reikšmė, teisingiau, jos supratimas, vėl kilo, kas netrukus atsiliepė ir teisininkus rengiančių aukštųjų mokyklų programose, universitetų, kuriuose viena ar kita forma buvo dėstoma kriminalistika arba teismo ekspertizė, skaičius didėjo.²⁷ O ir teorinėje literatūroje vėl pabrėžiant kriminalistikos vaidmenį buvo akcentuojama kiek primiršta mintis, kad baudžiamasis procesas siūlo normatyvinius modelius, tam tikras abstrakcijas, nustato tam tikras ribas, tačiau neparodo, kaip tai reikia padaryti, o kriminalistika visa tai pripildo būtinu turiniu.²⁸

Reikia pastebėti, kad didesnis dėmesys civiliniam, arbitražo procesui, ypač rungtyniškumo principo realizavimas sudaro galimybes ir platesniam kriminalistikos pasiekimų taikymui šiose srityse, apie ką irgi pastaruoju metu nemažai rašoma.²⁹

Vienas pagrindinių kriminalistikos vystymosi dėsnių yra tas, kad kriminalistikos rekomendacijas apsprendžia kovos su nusikalstamumu praktikos poreikiai ir šios praktikos tobulinimas remiantis kriminalistikos mokslu. Literatūroje pabrėžiama, jog turi būti išskirti dėsningumai, maksimaliai priartinti prie tyrimo praktikos ir suformuluoti taip, jog jų žinojimą

²⁷Textbook of Criminalistics. Volume 1: General Theory. Kharkiv: Apostille Publishing House LLC, 2016, p. 435-444.

²⁸Шепитько, Ю.В. Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи, тенденции в новых условиях. *Современное состояние криминалистики. Сборник научных трудов.* Харьков: Апостиль, 2012, с.45.

²⁹Курапка, В.Э., Билевичюте, Е., Матулене, С., Дерешкявичюс, Е. Осуществление принципа состязательности в деятельности представителя защиты в Литве с применением средств криминалистики. *Перспективы развития уголовно-процессуального права и криминалистики. Материалы 2-й международной научно-практической конференции (Москва 11-12 апреля 2012 г.).* Москва: ИД «Юриспруденция», 2012.

būtų galima panaudoti nusikaltimų tyrimo procese, jų formuluotė turi būti suprantama praktikai.³⁰

Lietuvoje buvo rašyta apie kriminalistikos reikšmę ne tik baudžiamajame bet ir administraciniame, civiliniame procesuose, arbitražo veikloje.³¹ Taipogi pasisakėme ir pasisakome, kad kriminalistikos kaip mokymo (studijų) disciplinos neįvertinimas universitetinėse teisininkų studijose nepadės, o tiksliau trukdys, įgyti pakankamų profesionalių žinių, reikalingų teisininkui plačiame teisinių specialybių (profesinės veiklos) spektre³². Kaip šios mūsų įžvalgos atsispindėjo pastarojo dešimtmečio Lietuvos kriminalistikos „realijose“?

TREČIASIS KRIMINALISTIKOS ISTORIJS DEŠIMTMETIS (2011-2020 m.)

Labai norėtusi jį apibūdinti kaip kriminalistikos renesanso Lietuvoje laikotarpį, turint omenyje ir tarptautinėje erdvėje vykstančius (pasidėjusius) integracijos intensyvėjimo, harmonizacijos būtinumo supratimo ir pirmųjų ES iniciatyvų pradėti bendros Europos kriminalistikos erdvės kūrimo laikotarpį.

Teisinis reglamentavimas – nuo nacionalinio į europinį lygį. Europos Sąjungos Taryba 2016 m. birželio 9 d. patvirtino Tarybos išvadas ir veiksmų planą dėl tolesnių veiksmų, atsižvelgiant į kuriamą Europos kriminalistinių tyrimų erdvę.³³ Anksčiau, dar 2011 m. buvo patvirtinta tokia Europos kriminalistikos 2020 vizija: „Siekdamos skatinti policijos ir teisminių institucijų bendradarbiavimą visoje Europos Sąjungoje, kad iki 2020 m. būtų sukurta Europos kriminalistikos erdvė, valstybės narės ir Europos Komisija bendradarbiaus siekdamos pažangos šiose srityse, kad būtų užtikrintas sąžiningas, nuoseklus ir veiksmingas teisingumo administravimas ir piliečių saugumas.

³⁰Центров, Е.Е. Закономерности криминалистики и особенности использования сведений о них в процессе расследования преступлений. *Современное состояние и развитие криминалистики*. Сборник научных трудов. Харьков: Апостиль, 2012, с.31.

³¹Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalinė veikla Lietuvos administraciniame procese). *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика* (Criminalistic and forensic examination: science, studies, practice). 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция, Санкт-Петербург, 2012.

³²Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistiklehre an Universitäten – Notwendigkeit, Realität oder Problem? *Kriminalistik Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis*. 2005, 1: 47-50.

³³ Council of the European Union. Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area [žiūrėta: 2020-06-22]. <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf>>.

Reikia pastebėti šios vizijos įgyvendinimo mechanizmas lyg ir patvirtintas, tačiau mažai nagrinėtas, inicijuojami tik atskiri ENSFI tyrimai, kurie aprėpia tik teismo ekspertizės problematiką. Mūsų nuomone, reikia atsižvelgti į dar vieną aplinkybę: Europoje yra nevienodas pats kriminalistikos mokslo sampratos ir sistemos vertinimas ir su tuo susiję skirtumai kriminalistikos metodų naudojimo teisiniame reglamentavime. Iš kitos pusės ES šalyse nėra žinomi tyrimai Rytų Europos, itin NVS šalyse, nebandoma ieškoti būdų įtraukti ne ES šalis į bendros kriminalistikos erdvės kūrimo tyrimus, siejant su integralaus visuomenės saugumo tyrimų poreikiu. Šiems klausimams skyrėme taip pat nemažai dėmesio³⁴.

Kriminalistinių institucijų raida. Kaip šie procesai vyko Lietuvoje? Kalbant apie ekspertines institucijas, jos visos nebeturi mokslinės įstaigos statuso, priklauso skirtingoms ministerijoms, kas sukelia problemų veiklos koordinavime, dėl to dešimtmečio pradžioje buvo bandoma jas reformuoti, tačiau net ir Ministro Pirmininko sudaryta darbo grupė nesugebėjo pasiūlyti reformos realizavimo mechanizmo, nes nebuvo sutarta dėl pagrindinių tikslų ir siekiamų rezultatų. Būtina pasakyti, kad šis klausimas (visų ekspertinių įstaigų jungimas į vieną instituciją) yra sprendžiamas skirtingai net mūsų artimiausių kaimynų. Skirtingai šią koncepciją vertina ir Lietuvos kriminalistai, bet jie vieningi viename, Lietuvai yra reikalinga stipri kriminalistinė mokslinė institucija, kuri ne tik taptų lyderiu ir koordinatoriumi mokslo srityje, bet ir užtikrintų pamatuotą užsienio šalių pažangios patirties diegimą (implementaciją) į mūsų kasdieninę veiklą. Vis tik ekspertinių įstaigų veikloje stipriau pasireiškė tendencija įsitraukti į tarptautinius projektus, ENFSI veiklą. Pavyzdžiui, LTEC nuo 2010 m. yra akredituotas pagal tarptautinį standartą ISO 17025 „Tyrimų, bandymų ir kalibravimo laboratorijų kompetencijai keliama bendrieji reikalavimai“. Tai reiškia, kad LTEC yra kompetentinga gauti techniškai patikimus duomenis ir rezultatus, kad LTEC veikia taikydama išorinės akreditavimo institucijos pripažintas taisykles, patikimus, pripažintus ir patvirtintus (validuotus) tyrimo metodus ir kokybės vadybos sistemą. Lietuvos teismo ekspertizės centro direktorė G. Juodkaitė-Granskienė buvo išrinkta ENFSI Viceprezidente.

³⁴Bilevičiūtė, E., Kurapka, V.E., Malevski, H., Matulienė, S. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2016, 12: 50-66; Bilevičiūtė, E., Kurapka, V.E., Malevski, H., Matulienė, S. Kriminalistikos vizija 2020 ir naujos įžvalgos dėl jos ateities. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2017, 13(1): 31-45.

KTC yra specializuota ir vienintelė Lietuvos policijoje specialiąsias policijos funkcijas vykdanči policijos įstaiga, kurios tikslas – užkardant, atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, taikant specialiąsias žinias, atlikti objektų tyrimus ir ekspertizes, dalyvauti formuojant ir įgyvendinant

Lietuvos policijos sistemos strategiją visuomenės saugumo ir specialiųjų žinių panaudojimo srityje. KTC pagrindiniai veiklos tikslai ir funkcijos yra sietinos su laboratorinių objektų tyrimų ir ekspertizių atlikimo kokybės, jų trumpų atlikimo terminų užtikrinimu; su sunkių bei labai sunkių nusikaltimų padarymo vietų apžiūros kokybės užtikrinimu; su nuolatinio Centro specialistų kvalifikacijos tobulinimo įgyvendinimu ir atitinkamu jų kompetencijos lygio užtikrinimu; su daktiloskopinių duomenų ir DNR registrų, kulkų ir tūtelų kolekcijų, kitų kriminalistinių kolekcijų, kartotekų ir duomenų bazių, naudojamų nusikalstamoms veikoms atskleisti tvarkymu; su kokybės vadybos sistemos bei akreditacijos palaikymu ir stebėsenos vykdymu; su Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje nuostatų įgyvendinimu; su dalyvavimu Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2009–2016 metų programos priemonėse, skirtose stabdyti ir mažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių) pasiūlą ir paklausą, narkomanijos plitimą, stiprinant asmens ir visuomenės sveikatą bei saugumą.

Valstybinė teismo medicinos tarnyba (toliau - VTMT) nuo 2012 m. akredituota pagal tarptautinį standartą LST EN ISO/IEC 17025:2005 atlikti Nacionalinio akreditacijos biuro prie Ūkio ministerijos akreditavimo pažymėjime nurodytus teismo medicinos tyrimus. VTMT įdiegta kokybės vadybos sistema užtikrina, kad įstaigoje atliekamų tyrimų metodai, darbuotojų kvalifikacija ir darbo kokybė atitinka standarte LST EN ISO/IEC 17025 nustatytus reikalavimus. VTMT yra teismo medicinos gydytojų ruošimo bazė, kurioje rengiami būsimieji teismo medikai – Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto teismo medicinos studijų rezidentai. VTMT dalyvauja Lietuvos sveikatos mokslų, Mykolas Romeris, Vytauto Didžiojo universitetų studentų mokymo procese dėstant teismo medicinos dalyką.

2014 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo pakeitimams naujų funkcijų įgijo **Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba**. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba sudaroma iš teismo ekspertizės įstaigų, teisėsaugos institucijų, valstybės

institucijų, mokslo ir studijų institucijų atstovų. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos sudėtį ir nuostatus tvirtina teisingumo ministras. Taryba yra kolegiali visuomeniniai pagrindais veikianti institucija, kuriai Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymu pavesta koordinuoti teismo ekspertizės įstaigų ir privačių teismo ekspertų veiklą bei spręsti svarbiausius teismo ekspertų veiklos klausimus. Vykdamas šias funkcijas: teikia pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl teisinio reguliavimo tobulinimo teismo ekspertizės srityje; nagrinėja skundus dėl Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimų ir šio Įstatymo nustatyta tvarka priima sprendimus; koordinuoja teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų veiklą; tvirtina teismo ekspertizės rūšių sąrašą; derina teisėsaugos institucijų, teismo ekspertizės įstaigų ir kitų ekspertinius tyrimus atliekančių įstaigų, privačių teismo ekspertų interesus teismo ekspertizės srityje; atlieka kitas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas funkcijas.

Vykdydama jau pavestas funkcijas Taryba 2014 m. patvirtino teismo ekspertų profesinės etikos kodeksą, privalomą visiems sąrašiniams teismo ekspertams, 2016 m. patvirtino efektyvaus teismo ekspertizės atlikimo organizavimo veiksmų planą, teismo ekspertizės rūšių sąrašą, teikė rekomendacijas teismams bei privatiems teismo ekspertams teismo ekspertizės atlikimo, vertinimo klausimais.³⁵ Nors Taryba sugeba spręsti tam tikrus klausimus, bet iš jos buvo tikimasi ženkliai daugiau.

Mokslinė veikla – Europos bendros kriminalistinės erdvės link. Jau minėjome, kad Lietuvos kriminalistų draugija savo svarbiausią tarptautinį renginį - tarptautines mokslines praktines konferencijas „Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, atsižvelgiant į dalyvaujančių konferencijose užsienio šalių kriminalistų pasiūlymus, pradėjo kas antrus metus rengti užsienyje. Nuo 2012 metų konferencija buvo organizuota Rusijoje (2014), Ukrainoje (2014, 2018), Lenkijoje (2016).

2017 m. rugsėjo 14-16 d. d. eilinės XIII tarptautinės konferencijos, vykusios Lietuvoje (Palanga), metu buvo pasirašytas Memorandumas įkurti Europos Nacionalinių kriminalistikos asociacijų Federaciją, kuri vienytų institucijas, savo veikloje susijusias su kriminalistikos ir ekspertologijos moksline ir praktine problematika ir aktyviau prisidėtų prie bendros Europos

³⁵Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba [žiūrėta 2020-06-22]. <<http://www.ltec.lt/lt/teismo-ekspertu-veiklos-koordinavimo-taryba>>.

kriminalistikos erdvės kūrimo. Nuo 2018 metų tarptautinė praktinė konferencija buvo įvardinta kaip tarptautinis kriminalistų kongresas, kuris pirmą kartą susirinko Ukrainoje (Odesa). 2019 m. Kongresas įvyko Kaune, kur preliminarieji buvo apsvarstyti Europos Nacionalinių Kriminalistikos Organizacijų Federacijos steigimo dokumentai.

Kalbant apie kriminalistinės ir ekspertinės veiklos reglamentavimą, Lietuvos mokslininkai pastebėjo, jog atsirado nekorektiška baudžiamojo proceso normų žinybinė teisėkūra. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo (su pakeitimais 2012 m., 2014 m., 2018 m.) patvirtinimo³⁶, pasireiškia specialisto atliekamo tyrimo ir ekspertizės niveliavimo tendencija, ne tik atkartojant, bet ir sustiprinant BPK paliktą šių sąvokų adekvatumą, o ne mėginant šias sąvokas, paaiškinti ir pakomentuoti, taip mėginant padėti ikiteisminio tyrimo pareigūnams teisingai jas vartoti, kas ir būtų rekomendacijų prasmė. Šiose rekomendacijose apstu normų, kurios sukelia daug diskusijų. Atsižvelgiant į tai, kad ekspertizę skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, kai jis nusprendžia „kad nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios“, rekomenduoti vadovautis rekomendacijomis vargu ar galima, o sukelti painiavą pavyksta³⁷. Tenka apgailestauti, kad į šių rekomendacijų svarstymą, o gal į bendro sutarimo pasiekimą nebuvo įtraukta Lietuvos advokatūra, kuri sekant rekomendacijų logika, turėtų priimti „savas“ rekomendacijas.

Kalbant apie mokslo programas ir disertacinius tyrimus, būtina pasakyti, kad 2011 m. buvo laimėtas Lietuvos mokslo tarybos konkursas ir pradėta vykdyti nauja mokslinių tyrimų programa „Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas“. Vykdam šią programą tyrimai parodė, kad Lietuvai būdingos ir net labiau pasireiškia tokios ekspertinės ir kriminalistinės veiklos problemos, kurios turi būti neatidėliotinai sprendžiamos. Būtina nustatyti ir iki galo įgyvendinti kriminalistinių

³⁶Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymas Nr.I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“.

³⁷Apie įstatymo normų „pakitimą“ žinybiniais aktais teisingai rašė ir P. Ancelis, kuris teigė: „kelia nerimą tai, kad einama ne tiesiai, o aplinkiniais keliais, tai yra iš esmės nekoreguojant BPK normų toliau kaitaliojamos rekomendacijos, įsakymai, instrukcijos ir kt. Šie norminiai aktai sukelia dar didesnę painiavą, todėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų suvokiami ir taikomi nevienodai“. Plačiau žr.: Ancelis, P. Baudžiamojo proceso normų įtaka užtikrinant žmogaus ir visuomenės saugumą. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Vilnius: Mykolas Romeris universiteto Leidybos centras, 2010, p.339.

laboratorių akreditavimo ir personalo sertifikavimo standartus. Tai patvirtina ir Europoje vykstantys procesai bei veiksniai. Svarbiausias iš jų – Europos Sąjungos tarybos pamatinis 2009 m. lapkričio 30 d. sprendimas 2009/905 „Dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų tiekėjo akreditacijos“³⁸. Reikia pasakyti, jog kai kurios Lietuvos ekspertinės įstaigos šį procesą jau įgyvendino (Lietuvos teismo ekspertizės centras, Kriminalistinių tyrimų centras, Valstybinė teismo medicinos tarnyba)³⁹.

Pagrindinis tyrimo akcentas šioje mokslo programoje – specialių žinių taikymas Lietuvoje: nuo šiandienos praktikos iki reformos mokslinės koncepcijos, atskleidžiant svarbiausias ekspertinės veiklos problemas, pateikiant savą mokslinės specialių žinių taikymo reformos koncepcijos sampratą bei požiūrį, kaip ją įgyvendinti. Programos išvados kartu pagrindė ir naujų tyrimų galimybes. Itin tai pasakytina apie ambicingą iššūkį Lietuvos mokslininkams – parengti ir vykdyti naują mokslo programą kaip realizuoti Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) viziją.⁴⁰

Tęsiant pateiktas įžvalgas mokslininkai toliau vykdė Lietuvos Mokslo Tarybos finansuojamą projektą „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje koncepcija ir pagrindinės veiklos kryptys“ (MIP-089/2014) (mokslinis vadovas prof. V. E. Kurapka, pagrindiniai vykdytojai prof. S. Matulienė, prof. E. Bilevičiūtė, prof. H. Malevski, dokt. S. Stankevičiūtė, dalyvavo vykdant doc. G. Juodkaitė-Granskienė, doc. Ž. Navickienė). Šio projekto tyrimai parodė didelį norminės bazės harmonizavimo poreikį ir teigiamą jo potencialą skatinant teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą visoje Europoje, bei parodė tokio harmonizavimo kryptis bei spręstinas problemas, kad iki 2020 m. būtų sukurta Europos kriminalistikos erdvė⁴¹.

³⁸Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR „Dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos“ [žiūrėta 2020-06-22]. < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32009F0905> >.

³⁹Juodkaitė – Granskienė, G., Malevski, H. Merkevičius, R. Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. 2011, VII (1): 9-21.

⁴⁰Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2012, p. 195-198.

⁴¹Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Matulienė, S., Navickienė, Ž. *Harmonization of Application of Special Knowledge Legal Regulation Creating the Common European Forensic Science Space (Subjects and Forms)*, 2nd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM2015, Conference Proceedings, Aug 26 - Sept 01. Book 2, Vol. 1., p. 569-576.

Tyrimas patvirtino hipotezę, kad šis ES politikos posūkis ne tik tapo (turi tapti) lemiamu žingsniu kriminalistikos plėtroje, bet ir parodė anksčiau neidentifikuotą kriminalistikos harmonizavimo poreikį ir jos vaidmuo žmonių saugumo užtikrinime. Dabar jau pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinės visuomenės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą⁴². Mokslo programos vykdytojai pasiūlė, kad, atsižvelgiant į teisinės bazės harmonizavimo poreikį Europos lygmenyje, būtina aktyvinti diskusijas ir realizuoti jų rezultatus dėl BPK ir TEĮ normų, reglamentuojančių specialių žinių taikymą, tikslinimo, siekiant jų atitikimo tarptautiniams standartams.

Igyvendinant Europos Sąjungos Tarybos 2016 m. birželio 9 d. nutarimą dėl Veiksmų (priemonių) plano kuriant bendrą Europos ekspertizės erdvę projekto vykdytojai laikė tikslingu taip pat kartu rengti ir svarstyti pasiūlymus į Lietuvos nacionalinį Veiksmų (priemonių) planą, kuris apimtų ne tik taktinius veiksmus iki 2018 metų, bet savyje jungtų 2 lygius (nacionalinį ir Europos), kelis etapus (2017–2018 m. – taktinio lygio veiklos, skirtos realizuoti „Veiksmų planą“, 2020 m. harmonizuotos vizijos realizavimas, 2020–2025 m. – kriminalistikos erdvės kūrimo strategija) ir problemų blokus (politinį administracinį arba kriminalistinės politikos, teisinį (nacionalinių ir ES aktų rengimas ir analizavimas, mokslinį (mokslinių tyrimų plėtra, bendri moksliniai projektai ir t.t.), didaktinį (specialistų rengimas, kvalifikacijos kėlimas ir jų strategijos), organizacinį techninį). Deja, šios išvalgos adresatų nepasiekė, o ir Vizijos įgyvendinimas numatytais terminais vėluoja.

Kalbant apie tarptautinius projektus, reikia pasakyti, kad turime ir Lietuvos „pėdsaką“ tarptautinėse mokslo programose kriminalistikos problematika. Vienas iš veiksmingų veiksmų siekiant užkirsti kelią su narkotikais susijusiems nusikaltimams yra tiriamųjų projektų metu išvystytų mokslinių idėjų tolimesnis plėtojimas jas pritaikant visuomenės saugumo srityje. Sėkmingas šių idėjų įgyvendinimo praktikoje pavyzdys yra 2008–2012 metais Danijos technologijos universiteto mokslinio tiriamojo projekto „Xsense“ metu išvystyta idėja, kad multi-kolometrinės sensorinės sistemos gali būti panaudotos ir visuomenės saugumo srityje –

⁴²Kurapka, V. E., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S., Stankevičiūtė, S. Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. 2015, 11: 453-456.

nelegalių cheminių medžiagų: sprogmenų ir narkotikų, greitam nustatymui iš oro mėginių. Šios kokybiškai naujos idėjos įgyvendinimui bei jos praktiniam pritaikymui teisėsaugos institucijų veikloje buvo suburta tyrėjų grupė, kuri susivienijo 6 šalių: Danijos, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Olandijos, Švedijos ir Lietuvos intelektualines pajėgas: 3 universitetai (Kranfildo (Jungtinė Karalystė), Danijos technikos ir Mykolo Romerio universitetų mokslininkai), 3 privačios firmos bei Olandijos muitinė ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras. Daugianacionalinės komandos parengtas projektas buvo teigiamai įvertintas Europos Komisijos. Tad nuo 2013 metų liepos 27 d. pradėtas vykdyti FP-7 projektas „Sensorinė sistema nelegalių cheminių medžiagų nustatymui“ (*Sensor system for detection of criminal chemical substances*).⁴³ 2017 baigus projektą, teisėsaugos pareigūnai gavo naują techninę priemonę kovai su nelegalia prekyba narkotikais.⁴⁴

Nesustojo ir tyrimai disertaciniame lygmenyje, nors tempai ir sulėtėjo, kam neigiamą poveikį turėjo ir sumenkęs dėmesys kriminalistikos studijoms universitetų teisės fakultetuose bei kriminalistikos dalyko apimčių, o tuo pačiu – pedagoginio krūvio, mažėjimas.⁴⁵ Tam įtakos turėjo ir vienintelės Lietuvoje kriminalistikos katedros likvidavimas 2008 m.

Kriminalistikos didaktika. Mūsų manymu, dėmesys kriminalistikos didaktikai, kuri turėtų atspindėti realioje praktikoje vykstančius pokyčius, kartu būtų jungiamąja grandimi tarp kriminalistikos kaip mokslo, studijų disciplinos ir praktinės veiklos, turi tik didėti. Savo ruožtu, diskusija apie tai, kam, kokioje apimtyje ir kaip dėstyti kriminalistiką, padėtų ir pačios kriminalistikos mokslo reikšmės suvokimui, to pasėkoje vėl teigiamai darytų įtaką praktikai.

Literatūroje jau pasirodo pasiūlymų, kad į kriminalistikos kaip studijų dalyko sistemą būtų įtrauktas dalykas (modulis) sąlyginiu pavadinimu „Taikomoji kriminalistika teisinėje

⁴³ *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Mokslo studija. Vilnius, 2016, p.243-245

⁴⁴ Juškevičiūtė, J., Ilgauskienė, I., Matulienė, S., Kurapka, V.E. Technology innovation in the detection of drugs. *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: safety, security, and social control in local communities*. Maribor: Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, 2016, p. 74.

⁴⁵ Šatas, M. *Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno bendradarbiavimas tiriant sunkius nusikaltimus*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2011; Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2011; Dereškevičius, E. *Kriminalistikos metodų taikymas gynėjo procesinėje veikloje: nuo teorijos iki metodikos*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2013; Bučiūnas, G. *Slaptas sekimas – tinkamos pusiausvyros paieška tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2014.

praktikoje“, kur atsirastų vietos ir naujoms, aktyviai tyrinėjamoms kriminalistikos galimybėms teisinės veiklos ir teisės taikymo srityse.⁴⁶

Taip, pavyzdžiui, Lietuvoje išleistame naujausiame kriminalistikos vadovėlyje „Kriminalistika. Taktika ir metodika“, yra skyrius „Kriminalistinių mokslinių diskusijų pėdsakais“, su skyriais „Kriminalistinės gynybos taktika ir metodika“, „Psichofiziologinis tyrimas“, „Netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas – nusikaltėlio profilis“.⁴⁷

Kalbėdami apie kriminalistikos didaktiką negalime neatkreipti dėmesio į specialistų rengimo sistemos problematiką. Daugelyje Europos šalių, atsižvelgiant į Bolonijos deklaracijos nuostatas, aukštosios mokyklos studijas vykdo trimis lygiais: bakalauro, magistrantūros, doktorantūros. Žinoma, kiekviename lygyje studijų programos, tame tarpe ir kriminalistikos dalyko studijos, turi savo specifiką, kuri, beje, pasireiškia ir užsienio šalyse. Kai kuriose valstybėse tai reglamentuota valstybiniais standartais, kur reglamentavimo lygmuo taip pat nevienodas – nuo bendrų apimties reikalavimų iki griežto studijų dalykų išvardijimo, nurodant tematikas bei akademinių valandų skaičių.

Idomus dar vienas kriminalistikos didaktikos aspektas, ypač aukštosiose specialiosiose mokyklose bei universitetų magistrantūros studijose – kriminalistikos kurso specializacija, atsižvelgiant į būsimą darbą. Dažniausiai išskiriama ikiteisminio tyrimo tyrėjo, kriminalinės paieškos pareigūno, eksperto-kriminalisto specializacija, tai daroma tiek universitetams siūlant bazines, pavyzdžiui, magistro programas, kurios nebūtinai būna teisinės, ypač „klasikiniuose“ universitetuose, tiek organizuojant įvairius kriminalistikos ir teismo ekspertizės kursus arba atskirus su kriminalistika susijusius studijų modulius, kurie gali būti privalomi, alternatyviai arba laisvai pasirenkami, taip sudarant galimybę studentui pačiam modeliuoti savo karjerą. Yra sukuriami netgi atskiri kriminalistikos studijų padaliniai. Taip, Ukrainoje, pavyzdžiui, Nacionalinės vidaus reikalų akademijos Mokomasis-mokslinis tardytojų ir kriminalistų rengimo institutas rengia magistro lygio specialistus, bakalauro lygio specialistai rengiami Tardytojų rengimo fakultete, Ekspertų-kriminalistų rengimo fakultete.⁴⁸ Teisėsaugos pareigūnai jaučia kriminalistikos žinių stoką. Būtinumas mažiausiomis jėgomis spręsti

⁴⁶ Волчецкая Т.С. *Перспективы развития современной криминалистики//Современное состояние и развитие криминалистики. Сборник научных трудов.* Харьков:Апостиль, 2012, с. 15.

⁴⁷ *Kriminalistika. Taktika ir metodika.* Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

⁴⁸ Nacionalinė vidaus reikalų akademijoje esančios studijų programos [žiūrėta 2020-06-22]. <https://vstup.naiu.kiev.ua/kursant>.

sudėtingesnius uždavinius reikalauja keisti teisėsaugos institucijų darbuotojų lavinimo struktūrą. Reikia daugiau darbuotojų, kurie kartu su aukštesniu teisiniu išsilavinimu turėtų ir kriminalistinį išsilavinimą, nes sparčiai didėja kriminalistinių žinių, užtikrinančių pažangių technologijų diegimą į teisėsaugos institucijų veiklą reikšmė. Mūsų nuomone, modeliuojant kriminalistikos dėstymą ir kvalifikacijos kėlimą, reikia atsižvelgti tiek į studentų, kurie dažnai studijas derina su darbu teisėsaugos institucijose, tiek į pareigūnų nuomones, aišku, atliekant specialius tyrimus. Dar geriau, kad tokie moksliniai tyrimai taptų tarptautiniais projektais, turint omenyje dabartinės Europos integracines tendencijas. Verta tęsti ir bendrą tarptautinių vadovėlių leidybą, ko pavyzdžiu gali būti Lietuvos kriminalistų kartu su Ukrainos mokslininkais bendrai išleistas kriminalistikos vadovėlis anglų kalba⁴⁹.

Kokius kriminalistikos programų modulius šiuo metu Lietuvos universitetai siūlo studentui ar derinančiam studijas su praktika teisėsaugos pareigūnui? Visų pirma, norime pabrėžti eilę pozityvių pokyčių kriminalistinio teisinės bendruomenės išprusimo gerinimo srityje. Taip, nuo 2016 m. Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Teisės programos bakalauro nuolatinių studijų antrame kurse kriminalistikos dalykas iš alternatyviai pasirenkamo tapo privalomu. Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultete teisės ir valstybės sienos apsaugos programoje kriminalistiką studijuoja 3 ECTS kreditų apimtimi, jie taip pat turi galimybę pagilinti savo žinias teismo medicinoje (2-ame kurse studijuoja Teismo medicina ir pirmąją medicinos pagalbą bei Balistinius tyrimus po 3 ECTS apimtimi). Šiame fakultete vykdomoje universitetinėje Policijos veiklos bakalauro studijų programoje, kriminalistika studijuojama du semestrus (9 ECTS apimtis). Taip pat yra dėstomas privalomas dalykas Pirmoji medicinos pagalba ir teismo medicinos pagrindai (3 ECTS apimtis). Studentai turi galimybę pagilinti savo žinias atskirų specialiųjų žinių srityse – jie gali pasirinkti šiuos dalykus: Balistiniai tyrimai, Teismo medicina ir psichiatrija, kuriems skiriama po 3 ECTS kreditus.

Nuo 2012 m. rudens Viešojo saugumo fakultete pradėta vykdyti nauja Teisės ir ikiteisminio proceso bakalauro studijų programa, kurioje dėstomi 4 kriminalistiniai dalykai, tai sudaro 24 ECTS kreditus. Vienas iš šių dalykų skirtas konkrečiai specialiųjų žinių panaudojimui,

⁴⁹ *Textbook of Criminalistics*. Volume 1: General Theory. Kharkiv: Apostille Publishing House LLC, 2016, p. 416-451.

tai „Specialiosios žinios ikiteisminiame tyrime“. Šis dalykas dėstomas 6 ECTS kreditų apimtyje (162 valandos), atitinkamai – 130 valandų auditorinėms studijoms ir 32 – savarankiškam darbui. Nuo 2020 m. planuojama nauja studijų programa „Teisė ir kriminalistika“.

Pažymėtinas dar vienas svarbus faktas kalbant apie kriminalistikos didaktiką Europos bendros kriminalistikos erdvės kūrimo kontekste. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete magistrantūros studijose, programoje Teisė (specializacija baudžiamoji teisė ir kriminologija) nuo 2015 studijų metų pradėtas dėstyti 6 ECTS apimties studijų dalykas „Ekspertologija“. Šio dalyko tikslas - suformuoti žinių apie teorinius, procesinius ir organizacinius ekspertinės veiklos pagrindus sistemą, išsamiai supažindinti studentus su ekspertinių tyrimų galimybėmis, padėti įvaldyti ekspertizių skyrimo taktinius būdus, įtvirtinti medžiagos joms rengimo ir tyrimų išvadų vertinimo įgūdžius.

Kalbant apie kriminalistikos dėstymą Vilniaus universiteto teisės studijose, tenka konstatuoti, jog ten apsiribojama pasirenkamais kriminalistikos moduliais. Šio universiteto Teisės fakulteto studentai studijų laikotarpiu gali rinktis dalykus „Kriminalistika“ (3 ECTS apimties), „Kriminalistikos taktika“ (5 ECTS apimties), „Moksliniai įrodymai baudžiamajame procese“ (5 ECTS apimties) ir „Nusikaltimų tyrimo metodika“⁵⁰

Šis straipsnis yra įvadas į mokslo studiją apie įdomų ir reikšmingą Lietuvos kriminalistikai etapą transformacijos laikotarpyje. Šiame etape turėjome puikių pasiekimų, bet buvo ir rimtų klaidų. Kriminalistikos mokslas Lietuvoje ne tik sustiprėjo ir subrendo, jo rekomendacijos tapo normaliu kasdieniniu reiškiniu teisėsaugos institucijų veikloje, Lietuvos kriminalistikos mokslo pasiekimai tapo matomi Europoje ir galime teigti, kad per mūsų kriminalistikos kongresus „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, tapome savotišku traukos centru Vidurio ir Rytų Europoje.⁵¹ Straipsnį apie kertinius kriminalistikos 1990-2020 m. momentus Lietuvoje norime užbaigti įžvalgomis apie galimus naujus mokslinius projektus ir bendrų pastangų būtinumą dėl realios 2030 kriminalistikos ir teismo ekspertologijos vizijos.

⁵⁰ Kurapka, V.E., Malewski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G., Gorbatkov, A. Kriminalistika Lietuvoje 1918-2018 m. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. 2018, 16: 49-50.

⁵¹ Malewski, H., Kurapka, E., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė G. Die Gesellschaft der Kriminalisten Litauens -Bruecke zwischen den kriminalisten Schulen Ost-, Mittel- und Westeuropas. *Kriminalistik*. 2016, 8-9: 525-531.

Mūsų įžvalgos apima tris pagrindines kryptis.

Būtina sukurti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos efektyvaus valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste. Šiam tikslui pasiekti būtinas kompleksinis kriminalistikos mokslo, kriminalistinės didaktikos ir nusikalstamų veikų aiškinimo ir tyrimo praktikos tyrinėjimas (mokslo programos). Atliekant tyrimus šioje kryptyje būtina ištirti ir įvertinti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos efektyvumą, vadybos kokybės lygį, jų komplementarumą, pateikti pasiūlymus dėl sistemos valdymo harmonizavimo, taip pat prognozuoti ir modeliuoti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos raidą, užtikrinant Lietuvos strateginių tikslų darną naujojo ES teisinio reglamentavimo kontekste.

Dar viena kryptis, būtina peržiūrėti ir parengti kompleksinę struktūrizuotą pakopinę kriminalistikos mokymo ir kvalifikacijos kėlimo teisėsaugos bei justicijos pareigūnams mokslinę koncepciją ir jos realizavimo modelius, t. y. verifikuoti dabartinę Lietuvos teisėsaugos ir justicijos kriminalistinio mokslinio lygį bei jo atitikimą ES Tarybos kriminalistikos 2020 vizijos (2011) ir jos realizavimo plano uždaviniams; atlikti Europos Sąjungos ir kitų šalių, atstovaujančių kitas svarbiausias kriminalistikos mokyklas (Vokietija ir Šveicarija, JAV, Didžioji Britanija, Rusija ir Ukraina) teisėsaugos ir justicijos kriminalistinio mokslinio lygio analizę; parengti kriminalistikos didaktikos teorinius pagrindus, orientuotus į teisėsaugos ir justicijos modernizavimo poreikius; pasiūlyti kriminalistinio mokslinio įgyvendinimo modelius pagal poreikius, nustatytas tikslines grupes bei reikalingas kompetencijas; pateikti pasiūlymus Lietuvos įstatymų leidėjui dėl kriminalistinės didaktikos koncepcijos įgyvendinimo siekiant efektyvinti nusikaltimų tyrimą ir prevenciją, bei pateikti mokslines įžvalgas dėl tarptautinio bendradarbiavimo galimybių harmonizuojant šią veiklą Europoje.

Na ir trečioji kryptis, kurioje turi susitelkti Lietuvos mokslininkai, tai sukurti Lietuvos kriminalistinės politikos mokslinę koncepciją teisėsaugos institucijų strategijose užtikrinant bendrą Europos viešojo saugumo erdvę. Būtina kompleksiskai ištirti Lietuvos teisėsaugos institucijų sistemos strategijų ir vykstančių reformų dabartinę būklę kaip kriminalistinės politikos koncepcijos kūrimo prielaidas, taip pat parengti teorinę ir metodologinę instrumentariją siekiant harmonizuoti pagrindinių kriminalistikos mokyklų Europoje nuostatas ir praktiką bei suderinti jų taikymo procedūras, bei atskleisti kriminalistinių ir ekspertinių NVO

plėtos galimybes kaip vieną pagrindinių tendencijų tyrimas šiuolaikinėje ES kriminalistikos teisinėje erdvėje.⁵²

Šiai dienai turime kalbėti ne tik apie kriminalinės politikos strategiją, kuri būtų orientuota į nusikalstamumo ir jį lydinčių reiškinių pažinimą ir kontrolę, siekiant efektyvinti bausmes, kas yra arčiau baudžiamosios teisės ir kriminologijos pažinimo objektų. Turime kalbėti apie kriminalistinę politiką ir jos įgyvendinimo strategiją, kuri turi būti nukreipta ne tik į nusikalstamumo ir jį lydinčių reiškinių pažinimą, bet ir orientuota į atitinkamų teisės aktų rengimą, vadybinių, organizacinių, metodinių, techninių bei kitų sąlygų numatymą ir kūrimą, prognozuojant ir reaguojant į nusikalstamumo pokyčius.

Tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse tik atskirų mokslininkų pasisakymuose yra kalbama apie kriminalistinę politiką. Teisinėje ir politinėje erdvėje kalbama apie „kovą su nusikalstamumu“, „nusikalstamumo kontrolę“, „nusikaltimų prevenciją“, „kriminalinę ar baudžiamąją politiką“ ir pan. Ankstesni atlikti moksliniai tyrimai, tame tarpe ir šio straipsnio autorių, apėmė tik atskirus Lietuvos kriminalistinės politikos ir jos įgyvendinimo taktikos klausimus, todėl būtina visapusiškai ištirti Lietuvos kriminalistinės politikos esamas atskiras pavienes priemones, sukurti kriminalistinių institucijų sistemos efektyvaus valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste. Šioje koncepcijoje būtų kompleksiskai ištirti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos dabartinė būklė ir sukurtas bendros kriminalistinės politikos ir jos strategijos Lietuvoje mokslinis pagrindimas. Taip pat būtina ištirti ir įvertinti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos efektyvumą, vadybos kokybės lygį, jų komplementarumą, pateikti pasiūlymus dėl sistemos valdymo harmonizavimo; prognozuoti ir modeliuoti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos raidą, užtikrinant Lietuvos strateginių tikslų darną naujojo ES teisinio reglamentavimo kontekste; atskleisti kriminalistinių ir ekspertinių NVO plėtos galimybes šiuolaikinėje ES teisinėje erdvėje.

Dėmesys kriminalistikos mokslui Europoje leidžia tikėtis, jog jokie lokalinių reformų pavojai kriminalistikai kaip mokslui, praktinei veiklai ir studijų disciplinai jau negresia arba bus pakankamai efektyviai neutralizuoti. Kriminalistika Lietuvoje, pakankamai klaidžiojusi

⁵²Ackermann, R., Kurapka, V.E., Malewski, H., Schepitko, V. Schaffung eines einheitlichen europäischen kriminalistischen Raumes. *Kriminalistik*. 2020, 5.

klystkeliais, turi galimybę eiti kartu su kitomis Europos šalimis bendros Europos kriminalistikos erdvės kūrimo keliu. Norint turėti realią ir moksliniais tyrimais paremtą visos kriminalistikos plėtros Europoje viziją bent iki 2030 m., jau dabar reikia burti mokslininkų grupes, vienyti šioje kriminalistikos prognostikos srityje dirbančius mokslininkus projektinei mokslinei veiklai, panaudoti įvairiais formatais dirbančius kolektyvus, tame tarpe ir nevyriausybines kriminalistikos organizacijas, siūlyti savo mokslines paslaugas tarptautinėms (ir nacionalinėms) už mokslo politiką ir teisėsauginę veiklą atsakingoms institucijoms.

IŠVADOS

Šiame straipsnyje yra pateikti pagrindiniai kertiniai Lietuvos kriminalistikos raidos momentai atkūrus Nepriklausomą Lietuvą. Sąlyginai šį trisdešimt metų apimančią Lietuvos kriminalistikos istorijos etapą mes pabandėme schematiškai apžvelgti suskirstydami jį dešimtmečiais, turint tikslą parodyti kiekvieno dešimtmečio savitumo išskirtinius bruožus, vertinant teisinio reglamentavimo pokyčius, institucinę raidą, mokslo ir studijų plėtrą, tuo pačiu ir pagrindžiant tokį skirstymą bei pateikti savo įžvalgas.

Reziumuojant galima pasakyti, kad Lietuvoje 1990-2020 metais vykdyti kriminalistikos moksliniai tyrimai apėmė daug svarbių Lietuvos kriminalistinės politikos ir jos įgyvendinimo strategijos klausimų ir leido numatyti tolesnių tyrimų perspektyvas. Pirmajame dešimtmetyje (1990-2000 m.) neatidėliotinai svarbiu ir pirmaeilio tampo poreikis kuo greičiau perorientuoti teisėsaugos pareigūnų rengimą, tiek sukuriant pačią rengimo filosofiją, tiek steigiant arba reorganizuojant mokslo ir studijų institucijas, formuojant mokslinį-pedagoginį personalą. Antrąjį dešimtmetį (2001 – 2010 m.) galima apibūdinti kaip proveržio kriminalistikos moksle bei diskutuotinų sprendimų teisiniame reglamentavime ir instituciniame modeliavime laikotarpį. Trečiasis dešimtmetis (2011-2020 m.) pasižymi kaip kriminalistikos renesanso Lietuvoje laikotarpis, turint omenyje tarptautinėje erdvėje vykstančius (pasidėjusius) integracijos intensyvėjimo, harmonizacijos būtinumo supratimo ir pirmųjų ES iniciatyvų pradėti bendros Europos kriminalistikos erdvės kūrimo laikotarpį.

Vertinant kriminalistikos mokslo vystymosi tendencijas, būtina sukurti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos efektyvaus valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste, parengti kompleksinę struktūrizuotą pakopinę kriminalistikos mokymo ir kvalifikacijos kėlimo teisėsaugos bei justicijos pareigūnams mokslinę koncepciją, bei sukurti Lietuvos kriminalistinės politikos mokslinę

konceptiją teisėsaugos institucijų strategijose užtikrinant bendrą Europos viešojo saugumo erdvę.

Dėmesys kriminalistikos mokslui Europoje leidžia tikėtis, kad jokie lokalinių reformų pavojai kriminalistikai kaip mokslui, praktinei veiklai ir studijų disciplinai jau negresia arba bus pakankamai efektyviai neutralizuoti. Kriminalistika Lietuvoje, pakankamai klaidžiojusi klystkeliais, turi galimybę eiti kartu su kitomis Europos šalimis bendros Europos kriminalistikos erdvės kūrimo keliu.

Norint turėti realią ir moksliniais tyrimais paremtą visos kriminalistikos plėtros Europoje viziją bent iki 2030 m., jau dabar reikia burti mokslininkų grupes, vienyti šioje kriminalistikos prognostikos srityje dirbančius mokslininkus projektinei mokslinei veiklai, panaudoti įvairiais formatais dirbančius kolektyvus, tame tarpe ir nevyriausybines kriminalistikos organizacijas, siūlyti savo mokslines paslaugas tarptautinėms (ir nacionalinėms) už mokslo politiką ir teisėsauginę veiklą atsakingoms institucijoms.

LITERATŪRA

1. Ackermann, R., Kurapka, V.E., Malewski, H., Schepitko, V. Schaffung eines einheitlichen europaeischen kriminalistischen Raumes. Kriminalistik. 2020, 5.
2. Ancelis, P. Baudžiamojo proceso normų įtaka užtikrinant žmogaus ir visuomenės saugumą. Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p.339.
3. Ancelis, P., Grigolovičienė, D. Baudžiamojo persekiojimo raida atkūrus Lietuvos nepriklausomybę prieš patvirtinant Teisinės sistemos reformos metmenų naują redakciją. Jurisprudencija. 2004, 61 (53).
4. Barkauskas, A. Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys. Daktaro disertacija. Vilnius, 2000.
5. Benošis, A. Alkoholinio neblaivumo ir mirtingumo sąsajų teismo medicininiai, teisiniai, socialiniai aspektai. Daktaro disertacija. Vilnius, 2004.
6. Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos administraciniame procese). Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика (Criminalistic and forensic examination: science, studies, practice). 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция, Санкт-Петербург, 2012.
7. Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Matulienė, S., Navickienė, Ž. Harmonization of Application of Special Knowledge Legal Regulation Creating the Common European Forensic Science Space (Subjects and Forms), 2nd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM2015, Conference Proceedings, Aug 26 - Sept 01. Book 2, Vol. 1., p. 569-576.
8. Bilevičiūtė, E., Kurapka, V.E., Malevski, H., Matulienė, S. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. Kriminalistika ir teismo

- ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2016, 12: 50-66;
9. Bilevičiūtė, E., Kurapka, V.E., Malevski, H., Matulienė, S. Kriminalistikos vizija 2020 ir naujos įžvalgos dėl jos ateities. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. 2017, 13(1): 31-45.
 10. Bojarun, R. Individo biologinio amžiaus nustatymas pagal nuolatinių dantų šaknų mikrostruktūrą. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006.
 11. Bučiūnas, G. Slaptas sekimas – tinkamos pusiausvyros paieška tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą. Daktaro disertacija. Kaunas, 2014.
 12. Burda, R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Daktaro disertacija. Vilnius, 2000.
 13. Burda, R., Juškevičiūtė, J. Specialių žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. Jurisprudencija. 2006, 11(89): 19–26.
 14. Dereškevičius, E. Kriminalistikos metodų taikymas gynėjo procesinėje veikloje: nuo teorijos iki metodikos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2013.
 15. Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija. Mokslo studija. Vilnius, 2016, p.243-245.
 16. Gincman-Dorošenko, J. Smurtas prieš vaikus teismo medicininio požiūriu. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005.
 17. Gorbakov, A. Kontrabandos tyrimas. Daktaro disertacija, Vilnius, 2005.
 18. Jakubėnienė, M. Metalizacijos pėdsakų sužalojimuose nustatymas rentgeno fluorescencijos ir atominės sugerties spektrinės analizės metodais. Daktaro disertacija. Vilnius, 2004.
 19. Juodkaitė – Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. Kriminalistika ir teismo ekspertizė : mokslas, studijos, praktika. 2011, VII (1): 9-21.
 20. Juodkaitė-Granskienė, G. Teismo ekspertizės išvadų formulavimas ir vertinimas. Daktaro disertacija, Vilnius, 2003.
 21. Juškevičiūtė, J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir raidos perspektyvos. Daktaro disertacija. Vilnius, 1998.
 22. Juškevičiūtė, J., Ilgauskienė, I., Matulienė, S., Kurapka, V.E. Technology innovation in the detection of drugs. Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: safety, security, and social control in local communities. Maribor: Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, 2016, p. 74.
 23. Kažemikaitienė, E. Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis. Daktaro disertacija, Vilnius, 2003.
 24. Kisieliū, G. Kaukolės skliauto lūžių mechanizmo nustatymas kaulo šlifuose. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.
 25. Kriščiūnas, R. Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisenoje: teoriniai ir metodiniai aspektai. Daktaro disertacija, Vilnius, 2002.
 26. Kurapka, E. V., Malevski, H., Kažemikaitienė, E. Kriminalistikos ir teismo ekspertizės žinių poreikio ir jų taikymo praktikos Lietuvoje vertinimas. Jurisprudencija. 2007, 12 (102): 22–31.
 27. Kurapka, E., Malevski, H. Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų. Jurisprudencija. 1999, 12(4): 88-96.
 28. Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. Jurisprudencija. 2000, 18(10): 5.
 29. Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. Jurisprudencija. 2000, 18(10): 5.

30. Kurapka, E., Malevski, H. Palskys, E., Kuklianskis, S. Kriminalistikos technikos pagrindai. Vilnius: Eugrimas, 1998.
31. Kurapka, E., Malewski, H. Zarys koncepcji rozwoju kryminalistyki na Litwie. Problemy współczesnej kryminalistyki. Tom III. Pod. red. E. Gruzy i T. Tomaszewskiego. Prace naukowe Zakładu kryminalistyki Wydziału prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Warszawa, 2000, s. 207-212.
32. Kurapka, V. E., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S., Stankevičiūtė, S. Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. 2015, 11: 453-456.
33. Kurapka, V.E. Kriminalistikos dėstymo Lietuvos policijos akademijoje modelis. Policijos pareigūnų dorovės bei psichologijos savybės ir jų ugdymas. Tarptautinės mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994.
34. Kurapka, V.E., Malewski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė G., Gorbatkov, A.. Kriminalistika Lietuvoje 1918-2018 m. Straipsnių rinkinys: Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. Odesa, 2018.
35. Kurapka, V.E., Matulienė, S. Profesoriaus Eugenijaus Palskio teorinio palikimo įžvalgos ir jų realizacija Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo. Vilnius, 2011.
36. Latauskienė, E. Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės. Daktaro disertacija, Vilnius, 2004.
37. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymas Nr.I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“.
38. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. I-331 “Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo” [žiūrėta 2020-06-22]. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5660?jfwid=-je7i1t1yb>>.
39. Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatymas Nr. IX-1161//Valstybės žinios. 2002.10.29. Nr. 112-4969.
40. Lipnickas, E. Kyšininkavimo tyrimo metodika. Daktaro disertacija, Vilnius, 2006.
41. Malevski, H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacija. Vilnius, 1997.
42. Malevski, H. Įvykio vietos tyrimas : šiuolaikinės problemos ir raidos perspektyvos. Jurisprudencija. 1998, 10 (2): 179-185.
43. Malevski, H. Kriminalistikos mokslo atsiradimo ir formavimosi prielaidos bei raida / P. Ancelis, R. Ažubalytė, L. Belevičius, M. Gušauskienė, G. Juodkaitė-Granskienė, R. Jurgaitis, R. Jurka, H. Malevski, R. Merkevičius, I. Randakevičienė, J. Zajančkauskienė. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. Vilnius: Industrus, 2009, p. 399 – 435.
44. Malevski, H. Kriminalistiniai įvykio vietos apžiūros uždaviniai ir problemos //Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reforma. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės (1990 m. spalio 30-31 d.). Vilnius, 1990, p.95-97.
45. Malevski, H., Juškevičiūtė, J. Dėl specialių žinių termino apibrėžimo. Kriminalinė justicija. 1997, 6: 35-45.
46. Malewski, H. Nauczanie kryminalistyki w Litewskiej akademii policji. Policyjny biuletyn szkoleniowy. Szczytno, 1996, 3-4: 80-82.
47. Malewski, H., Kurapka, E. Opinia specjalisty i jej miejsce w procedurze karnej Litwy. Logiczne podstawy opiniowania ekspertyz dokumentów a praktyka, ed. by Z. Kegel,. Wrocław: Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006, p. 197–203.

48. Malewski, H., Kurapka, E., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G. Die Gesellschaft der Kriminalisten Litauens -Bruecke zwischen den kriminalisten Schulen Ost-, Mittel- und Westeuropas. *Kriminalistik*. 2016, 8-9: 525-531.
49. Matulienė, S. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija. *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2004.
50. Navickienė, Ž. Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2011.
51. Novikovienė, L. Šiuolaikinės kriminalistinės profilaktikos koncepcijos formavimas ir taikymo tendencijos Lietuvoje. *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2005.
52. Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius: MRU, 2010.
53. Palskys, E. Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos /1918-1940/. Vilnius: LPA, 1995.
54. Palskys, E. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990-1994 metais. *Kriminalinė justicija*. 1995, IV: 99.
55. Petreikis, P. Mirtinos galvos smegenų traumos: griuvimų ir kritimų klinikiniai ir teismo medicininiai aspektai. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2005.
56. Radzevičius, E. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje. *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2006.
57. Raudys, R. Teismo medicininiai tyrimai (ekspertizės) išžaginimų atvejais: buvusio prievartinio lytinio akto įrodymas ir pasekmės moters sveikatai. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2005.
58. Ryngėvič, R. Kriminalistinės lingvistikos teoriniai pagrindai ir jos metodų bei rekomendacijų taikymas teismo ekspertizėje. *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2002.
59. Rinkevičius, J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 1998, 10(2): 58-63.
60. Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 195-198.
61. Stonkus, V. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nustatymas stiklakūnyje. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2007.
62. Šatas, M. Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno bendradarbiavimas tiriant sunkius nusikaltimus. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2011.
63. Šatienė, G. Korupcijos socialinės ir teisinės apibrėžties įtaka korupcinių veikų tyrimo metodikų koncepcijos pokyčiams. *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2009.
64. Šniepienė, G. Mirčių, susijusių su narkotinių medžiagų vartojimu, socialiniai ir teismo medicininiai ypatumai Klaipėdos apskrityje 1993-2002 m. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2005.
65. Terehovičs, V. Nešaunamojo ginklo tyrimo metodologijos problemų sprendimas kriminalistikoje – šiuolaikinis požiūris *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2004.
66. Textbook of Criminalistics. Volume 1: General Theory. Kharkiv: Apostille Publishing House LLC, 2016, p. 435-444.
67. Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistiklehre an Universitäten – Notwendigkeit, Realität oder Problem? *Kriminalistik Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis*. 2005, 1: 47-50.
68. Курапка, В.Э., Билевичюте, Е., Матулене, С., Дерешкявичюс, Е. Осуществление принципа состязательности в деятельности представителя защиты в Литве с примесением средств криминалистики. Перспективы развития уголовно-процессуального права и криминалистики. Материалы 2-й международной научно-практической конференции (Москва 11-12 апреля 2012 г.). Москва: ИД «Юриспруденция», 2012.
69. Малевски, Г. Периодизация истории становления и развития криминалистики / Проблемы современного состояния и пути развития органов предварительного следствия. Материалы

- Всероссийской научно-практической конференции 28-29 мая 2010 г. Часть 2. Академия Управления МВД России. Москва, 2010, р. 247-255.
70. Центров, Е.Е. Закономерности криминалистики и особенности использования сведений о них в процессе расследования преступлений. Современное состояние и развитие криминалистики. Сборник научных трудов. Харьков: Апостиль, 2012, с.31.
71. Шепитько, Ю.В. Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи, тенденции в новых условиях. Современное состояние криминалистики. Сборник научных трудов. Харьков: Апостиль, 2012, с.45.

CRIMINALISTICS IN LITHUANIA 1990-2020: FROM THE SEARCH FOR NEW PARADIGMS TO REALIZED SCIENTIFIC CONCEPTS AND FUTURE INSIGHTS

Vidmantas Egidijus Kurapka, Henryk Malewski, Snieguolė Matulienė
Mykolas Romeris university

Summary

This article presents key moments of the development of Lithuanian Criminalistics after the restoration of Independent Lithuania. The authors tried to give a schematic overview of this thirty-year stage of history of Lithuanian Criminalistics by dividing it into decades, with the aim of showing the distinctive features of each decade, assessing changes in legal regulation and institutional development, development of the science and studies, also by justifying this division and providing authors' insights.

Criminalistics' research conducted in Lithuania in 1990-2020 covered many important issues of Lithuanian Criminalistics' policy and its implementation strategy and allowed to predict the perspectives of further research. In the first decade (1990-2000), urgent and paramount was the need to reorient the training of law enforcement officers, both by creating the philosophy of training itself and by establishing or reorganizing research and study institutions, forming scientific and pedagogical personnel. The second decade (2001-2010) can be described as a period of breakthrough in Criminalistics' science and a period of debatable decisions in legal regulation and institutional modeling. The third decade (2011-2020) is marked as the period of the renaissance of Criminalistics' science in Lithuania, considering the ongoing (intensifying) integration in international community, understanding the necessity of harmonization and the first EU initiatives to start the creation of a common European Criminalistics' space.

In the opinion of the authors, assessing the development trends of Criminalistics' science, it is necessary to develop a scientific concept of effective management of Lithuanian Criminalistics and expert institutions and the concept's implementation mechanism in the context of European change, to prepare a complex structured step-by-step scientific concept for qualification development of law enforcement officers, to create scientific concept for Lithuanian Criminalistics policy in law enforcement institutions' strategies in order to ensure a common European area of public security.

The focus on Criminalistics' science in Europe suggests that any threats to local Criminalistics as a science, practice and study discipline are no longer relevant or will be sufficiently effectively neutralized. Criminalistics in Lithuania, having wandered enough in the wrong ways, has the opportunity to go along with other European countries on the path of creating a common European Criminalistics' space.

The authors argue that in order to have a realistic and research-based vision for the development of Criminalistics in Europe by at least 2030, it is necessary to bring together teams of scientists working in the field of Criminalistics' prognosis for project research, using teams in various formats, including

non-governmental Criminalistics' organizations, to offer their scientific services to international (and national) institutions responsible for scientific policy and law enforcement.

Keywords: History of Lithuanian Criminalistics, legislation, Criminalistics' institutions, studies, research, research programs, common European Criminalistics' space.